

GUSZTIN RUDOLF

A soproni Dalfüzér / *Liederkrantz* fellépései 1859–1867 között

Bibliográfiai adatok:

Szerző: GUSZTIN RUDOLF

Cím: A soproni Dalfüzér / *Liederkrantz* fellépései 1859–1867 között

Kiadás adatai: Budapest: BTK Zenetudományi Intézet, Magyar Zenetörténeti Osztály 2020

Publikálás dátuma: 2020. augusztus 25..

DOI-azonosító: 10.23714/mzo.005

DOI-hivatkozás: <https://doi.org/10.23714/mzo.005>

Licenc: Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

GUSZTIN RUDOLF

A soproni Dalfüzér / *Liederkrantz* fellépései 1859–1867 között

AMELLETT, HOGY A DALÁRMOZGALOM TÖRTÉNETI REKONSTRUKCIÓJA IS VÁRAT MAGÁRA, a dalármozgalom zenei repertoárjának összegyűjtése és értékelése sem történt még meg részletesen.¹ A legnagyobb előrelépés e téren Maróti Gyula „*Fölszállott a páva...*” című könyvében található Függelék (I. Az 1825–1900 között énekelt művek), amelyben közli az 1825–1900 között, a polgári dalosmozgalom által énekelt művek listáját, ill. a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézete adattárában található „Fejezetek a magyar kóruskultúra történetéből” c. tanulmánya, amelyben a kották is megtalálhatók. Listáját a sajtómegjelenésekre alapozta, ill. a Bach-korszak idején illegálisan terjedő dalokat egy meg nem nevezett forrásból merítette. (Bár ebből a korszakból csak a legnépszerűbbeket sorolja fel, szám szerint hetet.) A Függelék zeneszerzőnként sorolja fel a műveket, feltüntetve az adott szerző első előfordulási helyét, viszont néhány rendkívül gyengének ítélt művet kihagy.² A polgári dalosmozgalom tárgyalásánál néhány oldalban ír a repertoárról (pl. a stílusváltásokról, a külföldi művek arányáról, ill. általában a színvonalról), ám a részletes elemzés – érthető módon, hisz könyve az 1920–1945 közötti énekkultúráról szól – innen is hiányzik.

Maróti könyvében szóvá teszi, hogy milyen ellentmondásos helyzet, miszerint Kodály országában ennyire keveset tudunk kóruskultúránk múltjáról. A lehetséges okokat Szabolcsival mondatja el, egy beszélgetésükre hivatkozva. E szerint Szabolcsi úgy gondolta, a dalármozgalom azért maradt a zenetörténetírás peremterülete, mert nem éri meg a fáradságot a vele való foglalkozás, mivel e kutatás eredményeiből a hazai zenei élet rangja nem emelkedik, sőt az idegből átvett előadási stílussal, modorral, és az énekelt irodalom nagy részének kétes zenei ér-

1 „Zene és politika a neoabszolutizmus korában. A dalármozgalom indulása (1850–1867)” című tervezett disszertációm kifejezetten a dalármozgalom történeti rekonstrukciójára törekszik, és érinteni fogja a repertoár kérdését is. Tervezett befejezése 2021 ősze.

2 Külföldi művekről írja: „Annak ellenére, hogy a 24-ből 4 mű országszerte elterjedt, ezek a darabok még a korabeli mércével mérve is gyengécskének számítanak. Szerzőik nevében felsorolásától ezért ezúttal eltekintünk.” Majd a magyar szerzőkre térve így folytatja: „Noha a 74-ből 5 mű ugyancsak sokszor fordul elő nyilvános fellépések műsorain, szerzőik nevének felsorolásától még is el kell tekintenünk, mert a művek többsége alatta marad a kívánt színvonalnak.” MARÓTI Gyula: „*Fölszállott a páva...*” (Kecskemét: Kodály Intézet, 1994), 295.

tékével inkább kompromittálná, mintsem javítaná a kor zenéjéről alkotott amúgy sem túl jó képet. Ugyanerre utal Hoppe Rezső egyik tanulmányában, miszerint sokan lenézik a dalármozgalmat, és tagadják, hogy komoly művészi értéke volna.³ Kollár Éva *A magyar kórusművészet a XIX. század második felében* című tanulmányában szintén felhívja a figyelmet, hogy meglehetősen vegyes minőségű a 19. század férfikari irodalma.⁴

Így a történeti rekonstrukció igénye mellett folyamatos ott lebeg egy másik kérdés: mit köszönhet a magyar zenekultúra a dalármozgalomnak? Volt-e értékesnek nevezhető hozzájárulása? Ennek megválaszolásához először részletesen fel kell térképezni a játszott műveket, azaz létre kell hozni a magyar dalármozgalom repertoárját tartalmazó gyűjteményt/adatbázist, majd ezt követően minél több mű kottáját felkutatni, majd azokat elemezni és értékelni.⁵ A sajtó mind a két fázisban segítséget nyújthat, mivel hírt adhat a fellépés idejéről, helyszínéről és a műsorról, valamint be is számolhat utólag róla. Így a sajtóban található kritikák, recenziók, melyek a műveket értékelik, némi támpontot adhatnak, hogy a korabeli szakértők, közönség hogyan vélekedett a kompozícióról.

Amennyiben beazonosításra kerül, hogy mikor melyik mű mikor került előadásra, kirajzolódhat a magyar dalármozgalom repertoárjának alakulása. Az eddigi kutatásaim alapján a következő hipotézisem van, amelyet a további kutatások megerősíthetnek, árnyalhatnak vagy akár cáfolhatnak:

A mozgalom kezdeti szakaszán a dalárdák műsorain – amelyek közül nem egy német gyökerrű volt – főleg Németországból importált Liedertafel-dalok szerepeltek, melyekhez hamar – ha nem azonnal – társultak magyar népszínművek és operák kedvelt kardalai, illetve népdalfeldolgozások (átiratok). Míg az utóbbi kettő magyar nyelvű volt, addig a külföldi kórusdalokat sokszor eredeti nyelven énekelték, és csak később, a hatvanas években vált jellemzővé az, hogy magyarra fordított szöveggel tűzzék műsorukra a dalegyletek. A hatvanas években, amikor a dalárda eszméje elterjedt, és lehetővé vált a mozgalom intézményesülése, számtalan pályázat született, mely arra inspirálta a magyar komponistákat, hogy magyar nyelvű férfikarokat írjanak. A mozgalom ezáltal elkezdte megteremtteni a hazai dalárirodalmat, ám még számos dalárda számára küzdelmet jelentett a teljes magyarosodás. Így látható, hogy évtizedek kellettek ahhoz, hogy a német mintán alapuló kórusmozgalom megteremtse saját honi kultúráját.

Források

Jelen tanulmányomban a soproni Dalfüzér / *Liederkrantz* megalakulásától (1859) 1867-ig tartó időszakban történő fellépéseket közlöm.⁶ A soproni Dalfüzér a dalármozgalom első, kezdeti szakaszában jött létre, a neoabszolutizmus korában kapta meg egyesületi jogát, így joggal tekinthető az első dalárdák egyikének.⁷ A hazai dalármozgalom története szempontjából jelentős, hogy ők rendezték meg Magyarországon az első országos dalártalálkozót. Jelentősége ellenére Johann Polster 1885-ös *Geschichte des Oedenburger Männergesang-Vereines „Liederkrantz” von seiner Gründung im Jahre 1859 bis zu Seiner Jubelfeier im Jahre 1884* című monográfiáján és Csatkai Endre *A*

3 HOPPE Rezső: „Erkel Ferencz és a magyar dalegyletek”, in FABÓ Bertalan (szerk.): *Erkel Ferenc emlékkönyv* (1910), 223sk.

4 A tanulmány kézirat formában elérhető az MTA BTK ZTI Magyar Zenetörténeti Osztályán.

5 Tulajdonképpen ezt Maróti megtette, ám az ő gyűjtéséből nem derül ki, hogy melyik dalárda mikor énekelte ezeket a műveket.

6 Az 1867-es dátum oka, hogy ebben az évben alakult meg az Országos Magyar Dalárszövetség, így ez egyfajta vízvonal a magyarországi dalármozgalom történetében.

7 Anton Ritter 1859. május 23-án adta meg a Liederkrantz férfidalárdának az egyesületi jogot.

soproni daloskultúra múltja című 1963-as tanulmányán kívül nem született még összefoglaló mű, amely a soproni Dalfűzér működését egy többszemponútú alapos vizsgálatnak vetette volna alá, beleértve műsorának közlését.⁸ Forráskutatásaim alapján mindkét említett munka megbízható. Polster több olyan forrást is felhasznál, amely ma már nem elérhető, de Csatkai írása is kiterjedt forráskutatásra támaszkodik.⁹ Forrásait azonban Csatkai nem minden esetben nevezi meg pontosan, és feltételezhető, hogy ezek egy része mára szintén elveszett. Az említett két alapvető szekunder forrás mellett számtalan további tanulmány segítette még a kutatást, különösen a *Soproni Szemlé*ben megjelent írások, amelyek Sopron zenei életével, a Dalfűzérrel, vagy egy-egy híres, az egyesülettel kapcsolatba hozható soproni személlyel foglalkoznak, ám ezek jellemzően nem tartalmaztak műsorról kapcsolatos adatokat.

A Dalfűzérrel kapcsolatos legtöbb forrást a Soproni Múzeum őrzi, a fellépések rekonstruálásában ez volt az elsődleges forrás. Értékes források találhatóak az Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Megyei Levéltárában is (továbbiakban MNL GYMS), hiszen a Dalfűzér anyagai mellett számos várostörténeti forrásegyüttest, fondot tartalmaz, melyek közül rendőrségi jelentések, engedélyeztetések, nyomtatott könyvek cenzúrájával kapcsolatos iratok, és nem utolsósorban a városi tanács jegyzőkönyvei is megtalálhatóak, és bár a Dalfűzér működésével kapcsolatban elszórtan találhatóak adatok, a repertoár kapcsán eddig nem találtam releváns információt.¹⁰ A Dalfűzér a soproni evangélikus egyházzenei élettel, és az evangélikus templomi kórusokkal való összefonódása okán kutatásokat folytattam a soproni Evangélikus Levéltárban is, ám kottatárunk alapos átnézése még várat magára.

A korabeli alapszabály, a hangversenyek és egyéb fellépések meghívói és plakátjai, összefoglaló jellegű évkönyvek, inventáriumok és városi jegyzőkönyvek bevonásával egy minden korábbinál pontosabb kép rajzolódott ki az egyesület működéséről, beleértve a játszott művek listáját. Sajnos a fentebb említett számtalan, Csatkai és a Dalfűzér egykori titkára, Polster által korábban elérhető anyag napjainkban már nem hozzáférhető, vélhetően megsemmisült, vagy lap-pang. Így például a Pécsi Dalárda forrásanyagával szemben, ahol az évkönyvek és jegyzőkönyvek mellett a kottatár is megtalálható, a Dalfűzér esetében nem áll ilyen rendelkezésünkre. A Polster által is gyakran emlegetett „Protokoll” (jegyzőkönyv) például, amely egyik értékes forrás lehetne akár a játszott műsor szempontjából, csupán az ő utalásaiból rekonstruálható valamelyest. A fennmaradt, elérhető források azonban alátámasztják a Polster által írottak pontosságát.¹¹ Ráadásul a Pécsi Dalárda évkönyvei a fellépésekről is fontos adatokat közöltek, Sopronban azonban ennek is híjával vagyunk.

8 Johann POLSTER: *Geschichte Des Oedenburger Männergesang-Vereines „Liederkrantz” Von Seiner Gründung Im Jahre 1859 Bis Zu Seiner Jubelfeier Im Jahre 1884* (Oedenburg: Litfaß, 1885); CSATKAI Endre: „A Soproni daloskultúra múltja. Sopron”, in *Országos Centenárius Dalostalálkozó 1863-1963. Műsorfüzet* ([Sopron]: k.n., 1963), 3–18.

9 Utóbbi szerző művészettörténész, múzeumigazgató, a Soproni Szemle egykori főszerkesztője, aki számos, Sopron zenei életével foglalkozó írást publikált, többek között a Dalfűzérrel is. Lásd „Csatkai Endre”, in KENYERES Ágnes (főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon – CD-ROM* (Budapest: Arcanum Adatbázis Kft., 2001). <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/cs-74E9A/csatkai-endre-74F5D/> Hozzáférés dátuma: 2020. 07. 28

10 A Sopron Város Községtanácsának irataihoz tartozó, ún. *Acta Politica et Oeconomica* jegyzéke (MNL GYMS IV. 1103 / APOe XV.) nagyon kevés releváns iratot tartalmazott.

11 Megjegyzendő, hogy a dalárdák történetét összefoglaló munkák az esetek döntő többségében megbízhatóak, mert kutatásaik során a szerzők, akik több esetben az egyesület titkárai közül kerültek ki, többnyire az évkönyvek és jegyzőkönyvek adataira támaszkodnak. Lásd GUSZTIN Rudolf: „A dalármozgalmak századfordulós forrásainak értékelése”, *Magyar Zenetörténet Online* (Budapest: BTK Zenetudományi Intézet, 2020), <https://doi.org/10.23714/mzo.001>.

Fellépések típusai

Fellépések tekintetében különböző típusokat különböztethetünk meg. A nyilvános hangversenyek gyakran jótékonyági célokat is felvállaltak, illetve sor került nagyobb rendezvények keretén belül rendezett koncertekre (pl. dalártalálkozó, fesztiválok), speciálisabb alkalmakra, mint a zászlószenteléses hangversenyek vagy szabadtéri szerenádok, valamint félig nyilvános zenés alkalmakra, mint a *Liedertafel*ek, továbbá olyan mulatságokra, kirándulásokra, amelyeken kizárólag a tagság (aktív, pártoló és tiszteletbeli tagok), esetenként pedig meghívottak vettek részt, és amelyek közös énekléssel voltak egybekötve. Olyan esetekre is találunk példát, amikor közreműködőként vettek részt egy-egy produkcióban, és számos hangversenyt tartottak más városok dalárdáinak meghívására is, amelyeken teljes taglétszámmal vagy zászlósküldöttséggel, vagy kisebb énekescsoporttal vettek részt.

A hangversenyek sorát a Dalfüzér első fellépésének tekintett 1859. április 3-án de. 11 órakor kezdődő, evangélikus gimnáziumi teremben tartott hangverseny tekinthető.¹² Ahogy Polster megjegyzi, a soproni polgárok együtt örültek a Dalfüzérrel a megalakulás miatt, a nők pedig zászlót is ajándékoztak ezen alkalomból.¹³

Számos korai magyarországi egyesület jótékony céllal jött létre, de még a specifikus céllal létrejött dalárdák esetében sem volt ritka a jótékonykodás.¹⁴ Az első ilyen feljegyzés a Dalfüzérről az 1859. július 10-i koncert a pályaudvar-állomás kertjében, amellyel kifejezésre juttatták köszönetüket a hatóságnak az egyesületi jog adományozásáért. Ennek a koncertnek a bevételét azoknak az olaszországi sebesülteknek a javára ajánlották fel, akiket Sopron lakóközössége gondozásba vett. Ezzel elérték, hogy a testvéri egyesületek figyelmét felkeltsék, és így sikerült a Dalfüzérnek kapcsolatokat létrehozni, a figyelmet felhívni magukra. Polster úgy interpretálja ezt, mint akik ekkor alapozták meg azokat a kapcsolatokat, amelynek gyümölcseként az 1863-as dalártalálkozón megjelentek az osztrák dalegyletek.

A levéltári kutatások szerint a legkorábbi ünnepség, amelyen a Dalfüzér részt vett közreműködőként, méghozzá a polgármester meghívására, egy 1859. július 24-i fesztivál (Sarten-Fest).¹⁵ A Dalfüzér tehát hamar bekapcsolódott a város kulturális vérkeringésébe, de ezt nem olyan meglepő annak fényében, hogy evangélikus kórusként és férfidalkörként egyaránt volt már múltjuk. 1859. június 23-án kirándulást tartottak.¹⁶

12 Megjegyzendő, hogy Soproni Múzeumban egy 1859. január 9-i német nyelvű meghívó (Einladung) is szerepel, rajta a „Liederkrantz” megnevezéssel, ám ez esetben a szó a „dalfüzérre” mint énekegyvelegre utal, ugyanis az aláírás „Der ev. Kirchen-Sängerchor”. Soproni Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, Helytörténeti kézirattár, K.89.II.1

NB, Anton Ritter 1859. május 23-án adta meg a Liederkrantz férfidalárdának az egyesületi jogot, tehát a hatósági jóváhagyás ekkor még nem történt meg.

13 Polster *Geschichte*, 5.

14 Tóth Árpád: „Civil szerveződés és polgári társadalom Magyarországon a 19. század első felében”, *Bonarum Cultores Artium*, a Miskolci Egyetem BTK kutatói almanachja: A Szellem és tudomány különszáma, XI. (2020), 663sk.

15 „Neuhof unter Mitwirkung des Gesangsvereines "Liederkrantz" und der Musikkapelle des f. f. Erstgroßherzog v. Lostana Dragoner-Regiments ein großes Sarten-Fest mit glänzender Schlussfeuerwerk statt, dessen meinertrag jenen verwandeten kriegern welche in biesiger Stadt zur Werkflegung sommen, zugewendet wird. / Der "Liederkrantz" hat in Folge einer von Seite des I. Bürgermeister-Umtes an ihn ergangenen Einladung, aus Rücksicht für den eblen Zweck seine Mitwirfung bereitwilligft zugesagt.” A műsorok közül a „Frohe Votschaft” és „Der Jäger Abschied” címűben működhetek közre. SM, A.2012.68.1

16 *Oedenburger Intelligenz- und Anzeige-Blatt*, 1859. június 24. Hárs József: *Soproni olvasókönyv II. Ödenburger Lesebuch II. Válogatás a soproni németnyelvű sajtóból. Auswahl aus der deutschsprachigen Presse Ödenburgs.* (Sopron,

Egy dalárda életében kiemelkedő esemény az egyleti zászló felszentelése,¹⁷ ráadásul mivel a Dalfüzér esetében ez valamelyest az első hivatalos bemutatkozás, ezért ezt az eseményt részletesebben ismertetem.¹⁸ A Soproni Dalfüzér zászlószentelése 1859. november 13-án történt, és Friedrich Schiller születésének 100. évfordulóját megünneplő ünnepséggel kötötték össze.

Az eseményről részletesen beszámol az *Oedenburger Intelligenz und Unzeige Blatt* helyi lap 1859. november 18-én megjelent, „Fahnenweihe und Schillerfeier” című cikkében. Az írás kiemeli, hogy az ünnepségre az egyesület támogatóit (az egyesület tiszteletbeli és támogató tagjai), a város vezetésének és lakosságának számos képviselőit meghívták, nagy volt az érdeklődés, tömve volt a terem.

A Dalfüzér jeligéjének – Harmónia dalban és életben!¹⁹ – elhangzása után a Király József által írott, és Altdörfer által megzenésített *Weibelied* következett,²⁰ mely nagy tetszést aratott, majd ezt követően Király, az egyesület elöljárója (Vorstand) beszédet mondott, amelyben többek között az egyesületi zászló szimbolikáját is elmagyarázta. A zászlóüdvözlő dal zenéje alatt Király fogadta a zászlót a zászlóanyától Frau Johanna von Artnertől, aki a soproni nők nevében adta át.²¹ A zászló kék alapon ezüstös emblémákkal, egyik oldalon a Soproni Dalfüzér cégére, másik oldalon a jelige: „Harmonie in Lied und Leben”.²² Miután az ún. zászlóanya is beszélt valamennyit, az ünnepség első része a jelige magyarul való eléneklésével ért véget. Ezt követte a tulajdonképpeni Schiller-ünnepség, amely Schiller örömdójának eléneklésével kezdődött. Előadások és felolvasásokat követően²³ a Dalfüzér az Altdörfer által megzenésített Király által írt magyar nyelvű himnuszt, a „Schiller apotheosisa”-t énekelte el, mely viharos lelkesedést váltott ki a közönségből. Az ünnepség harmadik része a *Liedertafel* volt, amely tulajdonképpen a Dalfüzér hangversenye volt. A kezdődő *Liedertafel* előtt egyesek magyarul, mások németül éltették Schillert.²⁴ Az étkezősasztaloknál helyet foglalva Király egy lelkesítő tósztot mondott Ferenc József-re, melyet lelkes kiáltások kísértek. Király tósztot mondott az egyesület protektora tiszteletére is, és még számtalan köszöntő elhangzott (pl. az együttes alapítója és művészeti vezetője, Altdörfer tiszteletére, Királyra stb.). A *Liedertafel* egészen éjfélig vidáman énekelt. Szinte minden előadás, vers, amennyiben nem Schillertől volt, az egyesület tagjai által írt, ill. komponált volt.

2005), 20. <https://sopronanno.hu/sites/default/files/dokutar/soproni-olvasokonyv-ii.sopronanno-dokutar.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2020. 07. 01.

17 A Pécsi Dalárda például a zászlószentelése köré szervezte az 1864-es országos dalártalálkozót.

18 Igaz, hogy az 1859. április 3-i hangversenyt tekintik az első fellépésnek, ám ekkor még nem volt hivatalosan, állam által elismert, ráadásul a novemberi alkalommal hangzott fel először a jeligéjük.

19 Felsmann 1865-ös *Dalárzsebkönyvében* „Életben és dalban egyesülünk” változattal szerepel. (FELSMANN János: *Dalárzsebkönyv*. I. évfolyam (Pest, 1865), 56sk.) Polster könyvében „Harmonie in Lied und Leben”, ugyanakkor a koncert műsorának közlésekor maga a „jelige” szó magyarul szerepel, tehát feltehetőleg magyar szövegű volt a koncert elején feltehetően prózában elhangzó mottó.

20 A zászlószentelés első fele a jelige eléneklésével fejeződött be, így feltehetőleg a leglején csupán elszavalták.

21 „Ich übergese sie ihnen im namen der frauen Ödenburgs.” POLSTER *Geschichte*, 10.

22 Uott, 11.

A zászló égszínű kék, arany és ezüst hímzéssel, egyik oldalán a Dalfüzér jeligéje, másikon a neve. Felsmann *Dalárzsebkönyv*, 57.

23 Herr Erwin Schlieben tartott egy előadást Schiller fejlődéséről és kultúrtörténeti hatásáról. Felolvasta az *Idel und Lebent*, majd a *Das Madchen aus der Fremde* c. költeményt egy népdal dallamára elénekeltek. Majd két, fiatal alkotótól származó költemény következett, mely Schiller szellemét idézte fel: *Zeitgeist und Dichtergeist* Johann Guggenbergertől és *Megemlékezés Schillerre* Hirschler Samutól,

24 Megjegyzés: ebben a szöveggörnyezetben a *Liedertafel* nem magát az egyesületet jelenti, hanem az asztal melletti éneklést.

Tudjuk, hogy a fiatal egyesület 1860-ban két koncertet és két *Liedertafelt* adott. Erről értesít az 1859. decemberi, az éneklés barátainak szóló meghívó (Einladung an die Freunde des Gesanges). Informál, miszerint a hatóság jóváhagyta az egyesületet, továbbá támogató- vagy gyakorló tagságra bátorítja a meghívottakat. (A meghívó ugyanis egyúttal aláírási ívet is tartalmazott, így fel is lehetett iratkozni.) Egyúttal értesít arról, hogy a következő egyleti évben (im kommenden Vereinsjahre) két hangversenyt (Concerte) és két dalkört (Liedertafeln) ad.²⁵ Míg a két *Liedertafel*ről fennmaradtak az adatok, a hangversenyekről nem maradt információ. Azt viszont tudjuk, hogy hangversenyt tartottak 1862. június 22-én és december 28-án²⁶ és 1863. június 14-én az evangélikus főtanoda termében.²⁷

1862-ben Wiener-Neustadtban (éppen egy körúton volt a Dalfüzér, állomások: Reichenau, Kaiserbrunn, Preinthal, Gloggnitz, Wiener-Neustadt), a helyi *Männergessangverein* mulatságra hívta meg a Dalfüzért. Dalok és lelkes tóosztok váltották egymást. A kirándulás korszakalkotó volt a Dalfüzér számára, mert ennek köszönhetően kapcsolatokat építhetett ki az osztrák dalegyletekkel, ami – ahogy Polster fogalmaz – az egyesület felvirágzása szempontjából előnyös következményekkel járt. Ezen az alkalmon beszélték meg a wiener-neustadti *Männergessangverein*nel egy ún. *Verbrüderungsfest* (testvéri találkozó) megszervezését, amelyre 1862. július 20-án került sor a pötschingeni (Pecsenyéd) savas forrásnál. A wiener-neustadtiak mellett az ebenfurti énekesek is megjelentek, és elő is adtak néhány dalt. A megjelent nagyszámú közönségben jelen volt számos soproni és wiener-neustadti lakos is.

1862. augusztus 3-án a pitteni dalárünnepre (Sängerfeste) kapott meghívást, két héttel később, augusztus 17-én pedig a Neuekircher-i zászlóavatásra. Saját zászlóavatásukat követően ugyanis számos további zászlóavatási esemény követte. Meghívást kaptak az 1862. augusztus 17-i zászlóavatásra Neuekirchenbe. Három napra rá, augusztus 20-án pedig a kőszegi Concordia dalegylet zászlóavatására szóló meghívót kapták kézhez. Ebben a következő szerepel: „Wir haben Ihren Verein bisher immer als unfern Mutterverein betrachtet; wenn nun die Tochter ihren Ehrentag hat, wird die Mutter gewiß, wenn es ihr möglich ist, bei demselben erscheinen.”²⁸ A Dalfüzér szívesen tett eleget a meghívásnak, és testületileg megjelent ezen az ünnepen. Ez a meghívó is alátámasztja azt, amit az 1863-as soproni dalártalálkozó kapcsán ol-

---

25 A meghívó teljes német nyelvű szövege: „Einladung an die Freunde des Gesanges /Der hiesige Gesangverein "Liederkrantz" beabsichtigt, seine definitive Constituirung im Sinne der 1 und 4 der, von der hohen k. k. Statthaltereien-Abtheilung dahier genehmigten Vereins-Statuten zu bewerkstelligen und beehrt sich daher, alle Freunde des Gesanges und der durch Gesang veredelten geselligen Vergnügungen zum Beitritte, – sei es in der Eigenschaft ausübender, oder aber in der Engenschaft sogenannter unterstützender Mitglieder, hiemit ergebenst einzuladen. / Die Anmeldung ausübender Mitglieder nimmt der Vereins-Direktor, Herr Chr. Altdörfer, entgegen. / Beitrittserklärungen unterstützender Mitglieder wollen gefälligst in die umstehende Liste eingetragen werden. / Der Liederkrantz wird im kommenden Vereinsjahre zwei Concerte und zwei Liedertafeln veranstalten, für welche vier Produktionen die unterstützenden Mitglieder per Karte zwei Gulden Ö. W. entrichten, wohei die Anzahl der Karten nach Belieben bestimmt werden kann. / Die Einhebung der Unterstützungsbeiträge darf nur gegen Ausfolgung von Coupons geschehen und werden die P. T. unterstützenden Mitglieder gebeten, bei Beträgen von mehr als 2 fl. zu bemerken, ob solche ganz- oder halbjährlich entrichtet werden wollen (ganzjährlich vor der zweiten, halbjährlich vor der ersten und dritten der genannten Veranstaltungen des Vereins.) /Jedes Mitglied erhält eine Aufnahmskarte und ein Exemplar der Vereins-Statuten und soll deren Zusendung noch vor dem ersten Concerte geschehen.” SM A 2012.75.1.

26 SM A. 2012.84.1–2-

27 SM A. 2012.87.1.

28 POLSTER *Geschichte*, 16. „Az önök egyesületére eddig mint a mi anyaegyesületünkre tekintettünk. Most, amikor a lánynak ünnepe van, az anya, amennyiben lehetősége van rá, egész biztosan jelen szeretne lenni.” (saját fordítás)

vasunk a szomszédos dalegyesületekről: a soproni Dalfűzér minta lehetett a környékbeli dalárdák számára.²⁹

1862. augusztus 31-én a Wiener-Neustadtban zajló ünnepség, amelyet Mária Terézia szobrának leleplezése alkalmából rendeztek, a Dalfűzér történetének egyik legkiemelkedőbb pillanata, nem csak azért, mert a közreműködés egy különös megtiszteltetés (az eddigi meghívásokon inkább vendégek voltak), hanem ezzel az ünnepi rendezvénnyel lehetőséget kaptak arra, hogy ausztria legrégebbi és legfontosabb egyesületével, a Wiener Männergesangsvereinnal kapcsolatba kerüljenek – akikkel később hosszan tartó jó kapcsolatot ápoltak.³⁰ A meghívást a bécsújhelyi (Wiener-Neustadt) katonai akadémia intézte. Ahogy kifejtették, azért örülnének a Dalfűzér jelenlétének a Mária Terézia-szobor leleplezésekor „(...) hogy a megboldogult Mária Terézia császárnő ünnepén megemlékezzünk arról az áldozatkészségről is, amit a dicső magyar hazaszeretet a Monarchia fenntartása érdekében kirejtett.”³¹ Egy szeptember 9-i datálású, Katonai Akadémia részéről írt levélből a Dalfűzér műsorára is fény derül: „»Sr. Hochgeboren dem Herrn Director des Männergesangvereines 'Liederkranz' Christian Altdörfer zu Oedenburg.« »Für die am 31. August d. F. beim Enthüllungsfeste des Monuments der Kaiserin Maria Theresia vom dortseitigen geehrten Männergesangvereine stattgesundene Minwirkung zur Berherrlichung durch Bortragung der Festeantate und Te Deums, wodurch die bezeichnendsten Momente des Festes eine besondere Wiehe erhielten und die Gesangsvorträge ab der Präcision und gesungenen Ausführung die allgemeine Anersennung der allerhöchsten und hohen Herrschaften sanden, bitte ich an sämmtliche Herrn Mitglieder des geehrten Vereines meinen wärmsten Danf gütigst fund zug eben.«”³² Johann Herbeck, a Wiener Männergesangverein kórusvezetője egy próba alkalmával a dalegyletet szívélyesen elismerte, és a bécsi kórustagok is szívélyesek és barátságosak voltak egy mulatozás alkalmával.

1862. szeptember 2-án Moritz Pálffy, Mo. helytartója, Herr Marshall-helyettes soproni látogatása alkalmával éjjeli zenét adtak neki. Másnap egy helyi lap, a *Harmonia* be is számol röviden, kiemelve, hogy olyan tevékenységet fejtett ki az egylet, amely más egyleteknek is becsületére válna. Ezután felsorol egy-két eseményt, mint a Mária Terézia-szobor leleplezése, a Sauerbrunnen, és az előző napi éjjeli zene Pálffy grófnak. Megjegyzi, hogy mindkét alkalommal az itteni Musikverein tagjai, a plébániatemplom énekesei, és más helyi dilettánsok működtek közre.³³ Polster kiemeli, hogy éjjeli zene kapcsán nem a teljesítmény, mint inkább a morális siker az, ami számít. Egy magyar népdal, a „Vaterlandslid” és a „Lorelei” előadása után öméltósága gróf Somogyival, és az összegyűlt magas rangú vendégekkel koccintottak. Ezt követően Pálffy egy nagyon elismerő magyar nyelvű szónoklatot mondott az egyesületnek. „A beteg leány” c. kórusmű elénklését követően, ünneplés következett, melynek során Pálffy kérésére meséltek az egyesület helyzetéről. A Dalfűzér küldöttsége felajánlotta Pálffynak a tiszteletbeli tagságot,

29 A Soproni Levéltárban lévő gépiratos történeti összefoglaló az 1863-as dalártalálkozó kapcsán a magyar résztvevőkről úgy ír, mint többek között környékbeli egyesületek, melyek a Dalfűzér úttörő munkája alapján alakultak. MNL GYMS X/56, *A 75 éves Dalfűzér fontosabb eseményei*.

30 A Dalfűzér 50 és 75 éves évfordulójának ünnepségére egyaránt meghívták a Wiener Männergesangvereint. Soproni levéltár, X/56, *A 75 éves Dalfűzér fontosabb eseményei*.

31 BORONKAI Szabolcs: „Arcképek Sopron XIX. sz.-i német nyelvű irodalmi életéből. 5. Király József Pál 1810–1887”, *Soproni Szemle* 51/4 (1997), 358sk.

32 POLSTER (1885), „»Méltóságos Christian Altdörfernek, a 'Dalfűzér' igazgatójának (Direktor).« »Az augusztus 31-i a férfidalegyet közreműködését a dalegylet minden tagjának megköszöni az ottani közreműködést egy ünnepi kantáta és Te Deum előadása által, amelyen keresztül jelentős pillanatai lettek az ünnepnek. Az énekes előadások a precízió és kivitelezés által általános elismerésre találtak a legmagasabb és magas uraságok részéről. «” (saját fordítás)

33 *Harmonia* 71. évf. 1862. szeptember 3.

azonban Őméltósága kifejezte, hogy támogató tag akar lenni, és egyúttal arra buzdította a küldöttséget, hogy zenei célok mellett más célokat is tűzzenek ki, olyat, mint más egyesületek. Ez a küldöttség már csak azért is szívesen megígérte, mert ez az egyesületnek kezdetektől fogva célkitűzése volt, ráadásul külön öröm volt, hogy olyan magas, meghatározó helyről méltányolva láttak egy olyan célkitűzést, melyet korábban államellenesnek tekintettek. Az eset azért tanulságos, mert rámutat arra, hogy a Dalfüzér kapcsolatban állt magas rangú emberekkel, kész volt a társadalmi szerepvállalásra, az éjjeli zenélés pedig arra mutat rá, hogy jó kapcsolatot ápolt más soproni zenei egyesületekkel.

Az eltűnt primér források fájó hiányát jelzi, hogy míg a meglévő anyagok alapján három hangversenyt / *Liedertafelt* tudunk beazonosítani, megnevezni az 1862-es évből, addig Polster beszámolója szerint abban az évben a Dalfüzér 18 különleges alkalommal lépett fel nyilvánosan.³⁴

Mivel az egyesület szorgalmának és teljesítményének híre ment,³⁵ megtisztelő meghívó levelet kapott 1863. április 29-ban a pesti uniótól, amelyben az 1863. május 17-i zászlóavatásukra invitálják őket, melyre egy küldöttséggel el is mentek.

1863. szeptember 6-án Kismartonban a Frohsinn ünnepelte zászlóavatását,³⁶ melyre a Dalfüzér mellett, a wiener-neustadt és ebenfurti dalárdák kaptak meghívást, és jelentek meg zászlóikkal, hogy tanúi legyenek a jeles ünnepnek, mely a testvéregyesület karnagyának Paul Hofernek a vezetése alatt zajlott. Az ünnepély az Esterházy-kastély udvarán történt. Ünnepélyes pillanat volt, amikor az első kardal és a zászlóavatás után Esterházy mint zászlóanya, az általa adományozott zászlórúdjába beleütötte az első szeget. Az ünnepség és a vendégség után egy kirándulás következett a Gloriette-hez. Du. 4 órakor a Weintraube vendéglőben egy koncertet tartottak, ahol a hálás publikum minden egyes szám után tapsviharral ünnepelte az énekeseket. A koncertet megtisztelte jelenlétével ifj. Esterházy Pál herceg, aki a Frohsinn és Dalfüzér által előadott nemzeti dalokat különösen megtapsolta. „Auf nach Fünfhaus” névvel tartott zászlóavatást a Soproni Dalfüzérhez közelálló Frohsinn testvéregyesült 1863. szeptember 26-án.³⁷

Ezek a zászlóavatási ünnepségek remek lehetőséget adtak a kapcsolatok ápolására, és egymás támogatásának kifejezésére. Feltűnő, hogy a legtöbb ilyen megkeresés a kezdeti években többségében németajkú egyletek részéről jött.

A Steirische Sängerbund (Stájer Dalszövetség) 1863. augusztus 15–16-án ünnepelte alapító ünnepélyét. A Dalszövetség baráti meghívására egy zászlósküldöttséget delegált a Dalfüzér, melynek tagjai Altdörfer, Király, Karl Treischer és Wschovsky volt. Az egyesült nevében, barátságuk és tiszteletük jeléül zászlós pántlikát/szalagot adtak át, amely a grázi férfi dalegylet részéről jó fogadtatásra talált. A szívélyes és vendégszerető fogadtatásról a küldöttség a visszatérésekor nagyon pozitívan nyilatkozott. Ez a Dalfüzért arra ösztönözte, hogy háláját a Stájer Dalszövetségnek és Graz város lakosainak jegyzőkönyvileg is kifejezze, ill. a Dalfüzér költője, Király egy versben is kifejezte, melynek címe „Daß auch bei uns die Herzen schlagen / Für'ß Heimathlied so füß, so bang.”

34 Nem tudjuk, hogy Polster beleszámítja-e például a kirándulások során rögtönzött kis előadásokat, éjjeli zenéket, de amennyiben igen, akkor további hat fellépést mi is be tudunk még azonosítani (lásd ezt a fejezetet).

35 Polster nem részletezi, hogy ez pontosan mit jelent, de elképzelhető, hogy a Dalfüzérrel szoros kapcsolatban álló osztrák dalegyletek körét jelenti.

36 Megjegyzés: több Frohsinn is létezett, ez a kismartoni.

37 Ez a bécsi Frohsinn.

Egyedülálló esemény ezekben az években, hogy 1863. szeptember 26-án a Dalfüzér 36 tagja Bécsbe utazott, hogy a Schwenders Colosseum in Fünfhaus-ban tartott dalversenyen (Liederschlacht) részt vegyenek. A versenyt megnyerték a soproniak. A három kóruszám, amelyet előadtak, olyan sikert aratott, a publikum olyan viharos tapsban részesítette, hogy mindegyiket meg kellett ismételni, sőt nagy lelkesedésében a közönség az első tenort, Wschovsky-t a vállára vette.

1863. október 11-én a városi színházban tartották meg az év második hangversenyét, mely egyúttal a dalárda harmadik produkciója volt abban az évben a meghívó szerint.³⁸ A hangverseny az alföldi szűkölködők javára történt, és a különböző művészek mellett részt vett rajta a „kis-martoni dalárda”, valamint a cs. kir. Gróf Stadionféle vértés-ezred zenekara.³⁹

1864. február 26-án Wiener-Neustadt-i férfidalegyesület jótékonyági koncertet adott a Schleswig-Holstein-ban megsebesült osztrák katonák javára, amelyen a Dalfüzér felkérésre kettős-kvartettet küldött el: Altdörfer, Gottlieb Rheim, Ferdinand Peß, A. Kurt, Wilhelm Ritter, Karl Treischer, Mathias Völker, és Wschovsky személyében, akik a *Virradóra* és *Ich halte ihr die Augen zu* dalokat mesterien adták elő. 1864. március 28-án újra jótékonyági hangversenyt adtak az alföldi szűkölködők javára ugyanazon a helyszínen, és amelyen újra részt vett a katonazenekar.⁴⁰

Az 1864. május 24-i választmányi bizottsági (Vereins-Ausschuss) ülés döntött a dalárünnepély emlékűnnepélyének (Sängerfest-Erinnerungsfeier) dátumáról. A meghívó: „Folyó év június 29-én részben teljes számban, részben küldöttség által résztvevő ebenfurti, kismartoni, Fünfhaus (Frohsinn), kőszegi, Wiener-Neustadt-i, bécsi (Männergesangverein), továbbá a Graf Stadion katonazenekarának meghívásával az előző évi ünnepély emlékére dalárünnepélyt szervez.” Akik az előző év ünnepét valamilyen módon támogatták és a dal egyéb barátait Sopronból és máshonnan erre az ünnepségre meghívják, amely ünnepség a következő részből állt a tervek szerint:

1. Délután, 14:30-kor gyülekezés a Széchenyi-téren, majd fel a Sängerbergre, ahol megszentelik az itt felállított emlékkövet. Éneklés, majd visszatérés és multság a Neuhofgarten.
2. Ünnepi Liedertafel a Neuhofgartenben, melyen katonazenekar, együttes és egyéni dalárelőadások lesznek.

A bekövetkező eső azonban nem tette lehetővé az eltervezett esemény, ezért áttették július 17-re. Azoknak a megjelent énekeseknek, akik mégis eljöttek június 29-én (Kismarton, Fünfhauser, Wiener-Neustadt-i Männergesangverein teljes létszámban, a Wiener-Männergesangvereint pedig Granjean és Dr. Lewinger képviselte), megnyitották a Casino-Vereint.

A július 17-i ünnepségről az *Oedenburger Localblatt* 1864. július 20-i számában „Sängerfest-Erinnerungsfeier” címmel tudósított. Reggel 6:30-kor találkozott a Dalfüzér, számos vendég és egyéb publikum a városból a Széchenyi-téren, majd lobogó zászlókkal a szép Spangenberg-on

---

38 „Das zweite diesjährige Concert (die dritte Jahrsproduction) des Liederkranzes für seine unterstützenden Mitglieder wird Sonntag abgehalten werden, und zwar im Städtischen Theater, um zugleich eine außerordentliche Einnahme zu erzielen, welche den Rothleidenden Unter-Ungarns zugewendet werden soll. Die unterstützenden Mitglieder erhalten zu diesem Concertem die subseribirte Anzahl von Eintrittsfarten, welche auch gegen Sperrsißoder Logen-Karten umgatenacht werden können. Den Umtausch der Eintrittsfarten, welche hiebei zu 50 Rtr. in Abrechnung gebracht werden, bittet man bei Herrn Georg Kugler.” A meghívó 1863. október 5-10 keltezésű. SM A. 2012.89.1.

39 A hangverseny magyar és német nyelvű plakátja: SM A 2012.90.1–2. Fennmaradt a koncert szöveggönyve.

40 SM A. 2012.92.1–3. Fennmaradt a koncert szöveggönyve.

keresztül jutottak el a Sängerberg-re. Az emléktáblát a helyi kőfaragó mesterek adományozták: J. Mechle, Georg Heller, Karl Hild. Három helybéli polgár szállította fel a követ ingyen. A kő a testvéri egységre/egyetértésre emlékeztetett, melyet kötöttek.⁴¹

Az énekesek félkörben álltak fel az emlékhely körül Altdörfer karnaggyal (Chordirektor), Braun elnökkel (Präses) és az igazgatóval (Vereins-Direktor), Királlyal. A polgári társadalom minden osztályából jelen voltak. 8 órakor kezdődött az ünnepi aktus Kölcsey *Hymnus*-ával magyar nyelven. Ezután az elnök, Braun üdvözölte a társaságot, beszélt az ünnepség céljáról, és közvetítette a bécsi Frohsinn dalegylet baráti üdvözlését. Van egy márványlap, amelyen az áll: „Dalárhegy”, „Sängerberg am 29. Juni 1863”, ez a kőben van benne. Király beszélt röviden magyarul, a Dalfüzér elénekelt a felszentelési dalt, majd Király az emlékmű talapzatára fellépve a felszentelési alkalomhoz méltó beszédet mondott. Ennek a végén németül elénekelték egy imát, melyre magyar „éljenek” és német „Lebehoch”-ok hangzottak el, és többen revolverekből tiszteletlövéseket/dízsorsütet adtak le. Ezt követően beszélgetéssé alakult át az ünnepség, amelyen Sopron híres szőlőlevét és hidegtálat szolgáltak fel. Nem hiányoztak a tóosztok sem, a testvériségre a hazai és német tartományokban. *Abschied von Walde* c. nótát elénekelték, és elindultak lefele a hegyen az állomásra, hogy fogadják a wiener-neustadt-i dalegyletet. A 17-i délutáni Neuhefengarten-i ünnepen jó idő volt. A pénztár már du. 1 órakor nyitva volt. A helység ki volt díszítve a dalegyletek zászlóival és címereivel, a tribün virágkoszorúkkal és füzerekkkel. A zenekar helye is szépen fel volt díszítve, asztalokat állítottak fel, semmi sem hiányzott ahhoz, hogy vendégek helyet foglaljanak. 5 óra körül érkezett meg a Dalfüzér dalegyesület teljes létszámban, zászlójával együtt a vendégek kíséretében. A neustadt-i egyesület egy részével (20 énekes) és a kismartoni dalegylet küldöttségével.

Anton Ritter udvari tanácsos volt az a hatósági személy, aki 1859. május 23-án megadta a Liederkranz férfidalárdának az egyesületi jogot. A Dalfüzér azóta is protektoraként tekint rá, a november 13-i zászlószentelési ünnepen Király–Altdörfer *Weihelied*-jét a dalegyesület Anton Ritternek, az egyet védnökének ajánlotta. Amikor 1865. május 18-án Herr Hofrath Anton, Ritter von von Schwabenau, az egyesület tiszteletbeli tagja (Ehrenmitglied) Linzbe költözve, Bécsen átutazva meglátogatta soproni ismerőseit is, találkozott Altdörferrel, este pedig az egyesület aktív tagjai összegyűltek teljes számban, hogy a „Königsgartenben” éjjeli zenét adjanak pártfogójuknak. A tiszteletbeli támogató érdeklődött az egyesület ügyeiről, és megígérte, hogy a jövőben is hűséges marad hozzájuk.

1865. máj. 21-én alapítványi ünnepet tartott a Dalfüzér (Stiftungs-Fest), bár meglepő módon a meghívó alapján a zenét nem a Dalfüzér maga szolgáltatta, hanem a helyi zenekar (National-Kapelle) Munczi Lajos vezetésével.

Az első magyarországi országos dalártalálkozó: 1863, Sopron

A fellépések sorában külön kiemelendő az 1863-as országos dalártalálkozó, melynek Sopron adott otthont. Az ünnepélyre 1863. június 28–29-én került sor. Az ünnepségen 20 dalárda találkozott.⁴² Első nap, június 28-án reggel 7 órakor érkeztek meg a magyar dalegyletek és küldöttségek Pozsonyból, Győrből, Kőszegről, Kismartontól, Szombathelyről, Nagyszombatból és Pin-

⁴¹ Ez emlékmű a mai napig ott van, 1991-ben állította helyre a TAEG VSZE.

⁴² Furcsamód a részletes program címlapján a „19 részint magyar-, részint osztrákhoni dalárdák közreműködésével” szöveg szerepel, majd a füzet 1. oldalán felsorolja az összes együletet, amely húsz darab. Elképzelhető, hogy vagy saját magát nem számította bele, vagy a soproni „Sänger des Musikvereins”-ot nem számította dalárdának. SM A 86.32.1.

kafőről.⁴³ A soproni Dalfűzér és Zeneegyesület a Széchenyi-téren szóban és énekben, magyar nyelven üdvözölte a megérkező dalárdákat. Ezután közösen a vasútállomásra mentek, hogy a gőzmozdonnyal 10:30-kor érkező német egyleteket üdvözöljék, melyek az alábbiak voltak: Bécsből a Wiener Männergesangvereine, Sängerbund, Biedersinn, Frohsinn (Fünfhaus), Gesangvereine Ottaring, majd a Wiener-Neustadt, Neunkirchen, Baden, Ebenfurth, Gloggnitz, Rindberg (Mürzthaler Sängerbund). Katonazenekarral kísérték őket a feldíszített városon keresztül, majd a Széchenyi-téren is üdvözölték őket rövid beszédekkel és német nyelvű dalokkal a magyar kórusok előadásában. A köszöntőünnepség végén fehérbe öltözött lányok feldíszítették/megkoszorúzták a zászlót, majd a kórusok a Wiener-Männergesangvereine karmestere, Herbeck vezényletével közösen elénekelték Kreutzer „Das ist der Tag des Herrn” c. művét. Ezt az ebéd majd a vendégek elszállásolása követte, hogy majd utána délután 3 órakor hangversenypróbát tartsanak a városi színházban. Maga a hangverseny 7 órakor kezdődött. Ezen a németajkúakat Herbeck vezényelte mint a német dalegyletek képviselője. Polster összefoglalója szerint a legmagasabb művészi elvárásoknak is megfeleltek, hatalmas siker volt a produkciójuk. De a magyar dalegyletek is megtették mindent, hogy nemzeti jellegüket jól képviseljék, minden művet magyarul énekeltek – kivéve a németajkúakkal való közös produkciókat (Gesamtvortrag), és a pozsonyiak egyik kóruszámát. Ahogy fogalmaz, ezen az estén olyan viharos lelkesedés volt, amilyen még ebben a színházban sosem. Este 9:30-kor a „Magyar királyhoni” vendéglő kertjében társas mulatozással fejezték be a napot.

Az ünnep második napja kirándulással kezdődött a nagy kőfejtőhöz. Egy vadász-zenekar is elkísérte a dalárokat, és emelt lelkes éneklés, sőt cigányzene volt. Elkeresztelték a megmászott hegyet, „Sängerbergnek”, mely nevet (Daloshegy) a mai napig őrzi.⁴⁴ A plébános „Zum Oedernburger Sängerkfest” c. költeményét szétosztották és felolvasta. Délután 1 órakor megebédtek az újtelki kertben (Neuehofgarten), az énekes számára felállított sátorban, a szokásos toastokkal megtűzdelve. Ez rendkívül jó betekintést ad a Dalfűzér kapcsolati hálójába. Az első tósztot Ferecz Józsefre mondták, akinek táviratot is küldtek. Továbbá H. H. Ebel, a pozsonyi Liedertafel elöljárója (Vorstand), a bécsi Dr. Bauer, Herbeck és Olschbauer, a győri dalegylet egy tagja mondtak tósztot, a bécsi férfidalárdára, magyar vendégszeretetre, a kisvárosok dalegyleteinek alapítóira és vezetőire, a tornászokra és másokra. További táviratok is küldtek az ebben időben tartott más dalártalálkozókhoz, a sváb kórusok szövetségének (Oehringen), a lipcsei kóruszövetségnek (Sängerhalle), valamint Schierert-nek, a bécsi Männergesangvereine elnökének (Vorstand), aki éppen Bad Kreutz-ban tartózkodott. Továbbá válaszoltak a gmundeni dalárünnepély, valamint a pesti, gráci, bettau-i és lugosi dalegyletek köszöntésére.

Az ebédet követően 5 órakor, ugyanazon a helyszínen elkezdődött a dalár- és népünnepély, amelyet a nemrég létrejött tornaegylettel közösen tartottak.⁴⁵ Id. Storno Ferenc vezetésével díszítették fel a kertet: minden város címere és minden egylet jellegje ki volt téve, ezenfelül Szt.

43 A programfüzet szerint reggel 6 óra.

44 Magam is jártam ott személyesen, és egy emlékkő áll, melyre rá van írva: „Daloskö / 1863 / Sängerbund”. Lásd LÓRÁNT Ödön: „Kilátók Sopronban”, *Soproni Szemle* 26/2 (1972), 170sk.

45 Meglepőnek tűnhet ez a párosítás, de Polster a következőket írja: „Singen und Turnen! Jenes veredelt das Gemüth durch die Kraft des Liedes; es erhebt und begeistert das fühlende Menschenherz und umschließt alle Menschen mit gleicher Junigkeit und Brüderlichkeit. Dieses stät den Körper und macht ihn tüchtig, die Mühsale des Lebens leichter zu tragen. Gesangvereine und Turnvereine ergänzen sich gegenseitig und darum finden wir sie überall auch stets als gute Freunde. Aus diesem Grunde betheiligte sich auch der "Liederkrantz" in großer Anzahl bei der Fahnenweihe des Wr.-Neustädter Turnvereines am 12. Juli 1863, allwo er die herzlichste Aufnahme sand und im Vereine mit den Oedenbruger Turnern frohe Stunden daselbst verlebte.” POLSTER *Geschichte*, 25.

Cecília, a zene védőszentje is. Storno készítette az emléklapot is. Este a díszesen kivilágított pódiumon 600 énekes lépett fel, együtt is, külön is, és emellett katonazene és nemzeti zene szólt. A német összkarokat Herbeck, a magyarokat Altdörfer vezényelte. Az ünnepség éjfélig tartott.

Az első általános magyar dalártalálkozóknak köszönhetően a soproni dalfűzér jelentősége nagyon megnövekedett, és ezzel ismertté lettek mint az egyik első alapítású magyar dalárda. Polster kihangsúlyozza, hogy ezt az elsőbbséget minden támadás vagy ellentmondás ellenére 25 éve őrzi. Felsorolja, azokat, akiknek az ünnepség előkészítése és megvalósítása köszönhető: Altdörfer, Ferdinand Braun, Ignatz von Flandorffer, Josef Hahnenkamp, August Hasenauer, Rudolf von Ihaz, Király, Anton és Georg Kugler, Heinrich Kugler, Franz Kurzweil [jr.], Johann Lorenz, Paulin Müller, Georg Paß, M. L. Pfendefack, Ferdinand és Wilhelm Ritter, Friedrich Rösch, Anton Schnöller, Franz Storno, Theodor Tiefbrunner, Karl Trescher, Matthias Völker.

Polster a dalártalálkozót úgy értékeli, mint jele annak, hogy Magyarország halad a civilizáció útján. Úgy értékeli, hogy kultúrtörténeti és társadalmi hatása egyaránt nagy, amellet, hogy ez az első ilyen nagy találkozó Magyarországon.⁴⁶ Természetesen szét kell választani, amit a Dalfűzér saját magáról mond, és ahogy interpretálja az eseményeket attól, ahogy mások látják, ám ebben az esetben egyet kell érteni Polsterrel: az 589 fő részvételével zajló esemény megállja a helyét a 180 fővel szemben.⁴⁷

Liedertafel

A *Liedertafel* kifejezeten a férfikari mozgalomhoz kapcsolható terminus. 1808. december 21-én, amikor Zelter Berlinben megalakítja az első társaságot, amely – ahogy egy Goethe-nek címzett levelében leírja – közös étkezés mellett hazafias német dalokat énekelt. (Innen a név.) A későbbiekben maga a terminus olyan összefoglaló jelöl, amelyen az énekesek a meghívottaknak, azaz egy válogatott, vagy ha úgy tetszik, zárt körnek adtak elő.⁴⁸ A *Liedertafel* kifejezést eseményre és férfikórusra egyaránt használják, így például a Süßmann által alapított férfikórus a tanulmányok szerint *Liedertafel* volt, mint ahogy a pozsonyi dalárda is.⁴⁹ Zenei eseményként alkalmazva a magyar fordítás „dalkör” szokott lenni, ám a kifejezés *terminus technicus* volta miatt most a német kifejezést alkalmazom, habár a tárgyalt időszakból fennmaradt plakátokon mindig szerepel a magyar fordítás is. Az 1859-es zászlószentelési ünnep harmadik része például egy tipikus asztal melletti, étkezés közbeni, tósztokkal megtűzdelt *Liedertafel* volt, tehát egy kötetlenebb, lazább, informálisabb éneklés.

A fennmaradt műsorok alapján elmondható, hogy hangversenyeken mindig voltak vendég-előadók, így előfordultak szólóénekes, (gyakran akár női hang is) vagy hangszeres, akár zenekari produkciók, míg a *Liedertafel*ek szigorúan férfikari produkciókat tartalmaztak csak. Jellemző különbség az is, hogy a hangversenyeknek sokszor nívósabb hely adott otthon (pl. az evangélikus főtanoda terme, városi színház), míg a *Liedertafel*ek fogadóban voltak (jellemzően

46 Az Ábrányi-féle interpretáció miatt ezt ahol lehet, hangsúlyozza.

47 POLSTER *Geschichte*, 32.

48 Ewan West a következőket írja a *Liedertafel*ről: „The term *Liedertafel* was subsequently applied to society gatherings at which selected members of the Männergesangvereine performed for their invited guests.” WEST, Ewan. „*Liedertafel*.” Grove Music Online. 2001; Accessed 28 Jul. 2020. <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000016620>. Míg egy hangverseny teljesen nyilvános volt, a Dalkör zártkörű volt, csak tagok látogathatták.

49 Lásd az 1863-as dalártalálkozó műsorfüzetét.

Külön érdekesség, hogy a magyar „dalkör” terminust használta egy-két egylet, így pl. az „Ungvári Magyar Dalkör”. FELSMANN *Dalárzsebkönyv*, 60. Ezzel szemben Felmann a *Dalárzsebkönyv*-ben a pozsonyiak „Pozsonyi Férfi dalárda” néven szerepelnek. i.m., 51.

az Isepp-féle helyiség).⁵⁰ Városon belüli pozícióját, kulturális kapcsolatait a hangversenyek, míg saját tagjait a *Liedertafel*ek erősítették meg.

Tudjuk, hogy a fiatal egyesület 1860-ban két koncertet és két *Liedertafelt* adott. Erről értesít az 1859. decemberi, az éneklés barátainak szóló meghívó (Einladung an die Freunde des Gesanges). Informál, miszerint a hatóság jóváhagyta az egyesületet, továbbá támogató- vagy gyakorló tagságra bátorítja a meghívottakat. (A meghívó ugyanis egyúttal aláírási ívet is tartalmazott, így fel is lehetett iratkozni.) Egyúttal értesít arról, hogy a következő egyleti évben (im kommenden Vereinsjahre) két hangversenyt (Concerte) és két dalkört (Liedertafeln) ad.⁵¹ A *Liedertafel*ekre május 6-án és október 21-én sor is került az Isepp-féle helyiségekben (Isepp'schen Localitäten),⁵² Ugyanebben a helységben volt 1861. március 17-én és július 7-én *Liedertafel*,⁵³ és 1862. április 6-án.⁵⁴ Hangversenyt tartottak 1862. június 22-én és december 28-án az evangélikus főtanoda termében.⁵⁵ 1863. június 14-én még ugyanott tartották a hangversenyt.⁵⁶ Az 1864. június 18-i *Liedertafel*re már a „magyar királyhozi” vendégfogadó kertjében került sor.⁵⁷ Az 1865. június 17-i *Liedertafel* helyszínét nem tudjuk, mert csupán a szöveggönyv maradt fenn, a meghívó nem.⁵⁸

A Dalfűzér repertoárja

A Győr-Moson-Sopron megyei levéltárban található „A 75 éves Dalfűzér legfontosabb eseményei” c. irat igyekszik kihangsúlyozni az egyesület magyar vonásait:

Mínhogy műsoraiban magyar férfikarok is szerepeltek /Altdörfer népdalátíratái/, amelyek a magyar férfikarirodalom első termékei közé tartoztak, működését bizalmatlansággal figyelte a mindentársadalmi megmozdulásban konspirációt sejtő Bach-rendőrség...

---

50 Ez a Bécsi kapun kívüli Isepp vendéglő volt, amelyet az 1859-es Schiller-ünnep után Schillerhalle-nak (Schiller csarnoknak) hívtak. Csatai Endre: „Schiller és Sopron”, *Soproni Szemle* 13/4 (1859), 360.

51 A meghívó teljes német nyelvű szövege: „Einladung an die Freunde des Gesanges /Der hiesige Gesangverein »Liederkrantz« beabsichtigt, seine definitive Constituirung im Sinne der 1 und 4 der, von der hohen k. k. Statthaltereien-Abtheilung dahier genehmigten Vereins-Statuten zu bewerkstelligen und beehrt sich daher, alle Freunde des Gesanges und der durch Gesang veredelten geselligen Vergnügungen zum Beitritte, - sei es in der Eigenschaft ausübender, oder aber in der Engenschaft sogenannter unterstützender Mitglieder, hiemit ergebenst einzuladen. / Die Anmeldung ausübender Mitglieder nimmt der Vereins-Direktor, Herr Chr. Altdörfer, entgegen. / Beitrittserklärungen unterstützender Mitglieder wollen gefälligst in die umstehende Liste eingetragen werden. / Der Liederkrantz wird im kommenden Vereinsjahre zwei Concerte und zwei Liedertafeln veranstalten, für welche vier Produktionen die unterstützenden Mitglieder per Karte zwei Gulden Ö. W. entrichten, wohei die Anzahl der Karten nach Belieben bestimmt werden kann. / Die Einhebung der Unterstützungsbeiträge darf nur gegen Ausfolgung von Coupons geschehen und werden die P. T. unterstützenden Mitglieder gebeten, bei Beträgen von mehr als 2 fl. zu bemerken, ob solche ganz- oder halbjährlich entrichtet werden wollen (ganzjährlich vor der zweiten, halbjährlich vor der ersten und dritten der genannten Veranstaltungen des Vereins.) /Jedes Mitglied erhält eine Aufnahmskarte und ein Exemplar der Vereins-Statuten und soll deren Zusendung noch vor dem ersten Concerte geschehen.” Soproni Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatvány, A 2012.75.1.

52 SM A 2012.76.1. és A 2012.79.1.

53 SM A 2012.81.–2.

54 SM A 2012.84.3.

55 SM A. 2012.84.1–2-

56 SM A. 2012.87.1.

57 SM A 2012.93.1.

58 SM A 2012.92.1.

Később hozzáteszi: „A műsor első száma /1863-ban!/ a Himnusz volt!”⁵⁹ Maga a kérdéskör sokkal később, a 20. század első felében is előjön, ahol újból a kezdeti évekre utalnak vissza védekezéséppen. A feltehetőleg 1936-os szöveg beszámol egy konfliktusról, amely a Dalfűzér és Férfidalkör között történt. A Dalfűzér úgy érezte, magyarsága van kétségbe vonva. A következőket olvashatjuk:

„[...] le kell szegeznünk a következőket: tény az, hogy a Dalfűzér 1859-ben alakult, tehát nemcsak városunknak, hanem a csonka országnak is legrégebb férfidalegyesülete: ez az egyesület már 1859-ben magyar és német címmel, magyar és német jelisével alakult meg; minden műsorában kezdettől fogva vegyesen magyar és német kórusok szerepeltek. Ismételjük: nem szégyelljük német címünket sem, de kellemetlenül érint bennünket, ha azt célzatosan emlegetik, mint olyan tényezőt, amelynek kapcsán kétségbe lehet vonni egyesületünk magyarságát.”⁶⁰

A tanulmány végén található repertoárjegyzék alapján látható, hogy a Dalfűzér 1867-ig túlnyomórészt német műveket énekelt német nyelven, ám műsorain, jellemzően a *Liedertafeleken*, mindig szerepelt valamennyi magyar mű is, elsősorban népdalfeldogozás, vagy legalábbis népdalként hirdetett kórusmű. Alapvetően azonban operarészletek, és klasszikus német szerzők férfikari művei (pl. Mendelssohn) és német népdalok (pl. Lorelei) szerepeltek a műsoron, ám az egyesület résztvevői közül Christian Altdörfer (Altdörfer Keresztély) és Josef Paul von Király (Király József Pál) is komponált műveket.⁶¹ A fennmaradt, rendkívül kevés forrás alapján Altdörfer német és magyar nyelvű kórusműveket egyaránt írt. Ezzel szemben Király kompozíciói nem szerepelnek, ám róla Lenky Jenő tanulmányából tudunk meg többet. Nem tudjuk, mennyi művet komponált (kevés mű maradt Sopronban, baráti körben szétszéledtek), de egyikén a 62. sorszám áll. Nyomtatásban megjelent a négy magánhangra, éneknégyesre, vegyeskarra, orgona-s zongorakísérettel írt ima, „Gebet” több helybeli egyesület zenetárában is megvan. A férfikari „Miatyánk” a liceumi zenetársaság tárában van meg, a kézirat CL. zsoltár (vegyeskarra orgona- vagy zongorával, op. 61), „A szélvész ura” c. bibliai zenekép (férfikarra zongora- vagy orgonakísérettel, op. 62) pedig a tanítóképzőben. A Dalfűzér leltára egy „Rajta-induló”-t is feltüntet, de a mű nem található.⁶² „A soproni daloskultúra multja” című tanulmányában Csatkai Király is felsorolja a dalegylet komponistái között.

Pukánszky Béla *Német polgárság magyar földön* c. tanulmányában kiválóan összefoglalja, amit a repertoárról tudni érdemes:

Az irodalom mellett jelentős része van a népi hagyományörzésben a német zenének. Különösen a pozsonyi és soproni zenei élet története világosan tárja elénk, hogy a zene milyen sokáig tartotta meg a polgárságot német népi műveltségében. [...] A soproni «Dalfűzér»- énekkör műsorában 1859-ben előfordulnak ugyan magyar nóták, de természetesen, hogy a kör még évekig túlnyomóan a «Liedertafel»-kultúra otthona marad. És talán a polgárság zenei műveltségét, zeneművelő gyakorlatát nem is annyira a nyilvánosság elé lépő egyesületek zenekari előadásai tükrözik, mint a házi muzsika, a szűk baráti körben egyedül megszólaló vagy énekhangot kísérő zongora, hegedű, a zongorahármas, meg vonós-négyes.”⁶³

59 MNL GYMS X.56. „A 75 éves Dalfűzér fontosabb eseményei”

60 MNL GYMS, X.56. „Soproni Dalfűzér Egyesület által 1936. évi választmányi gyűlési határozat az elnökség tudomására hozatala”

61 Altdörfer soproni evangélikus orgonista és karnagy, a Dalfűzér alapítója, ill. első karnagya (Direktor). Király a soproni evangélikus főtanoda igazgatója, a Dalfűzér első elnöke (Vorstand).

62 LENKY Jenő: „Király József Pál”, *Soproni szemle* 3/1 (1939), 24–34., BORONKAI Király, 356–359.

63 PUKÁNSZKY Béla: *Német polgárság magyar földön* (= *Magyarságismeret* 4) (Franklin-társulat kiadása, 1944), 153.

A nyelvi kérdés a repertoár tükrében

A hazai dalármozgalom vizsgálatakor különösen érdekes kérdés a nyelv és nemzetiség kérdése. Abban alapvetően minden hazai dalármozgalommal foglalkozó irodalom megegyezik, hogy Magyarország nyugati németajkú városaiban alakulnak meg az első énekegyletek.⁶⁴ Ez részben köszönhető annak, hogy a német polgárság könnyen adoptálta a német Liedertafel-kultúrát, de az is fontos tényező, hogy az országnak ez a területe jó zenei hagyományokkal és megfelelő zenei infrastruktúrával bírt, és jellemző volt rá, hogy mindig hamar adoptálta az osztrák-délnémet zenei kultúrát. Ezek a tényezők, valamint a zenében már korábban is fellelhető német zenei dominancia alapvetően meghatározta a hazai dalármozgalom repertoárját a kezdetekben. A soproni Dalfüzér már földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan is erősen német hatás alatt állt, mint ahogy maga a város is, és sokat elárul kapcsolatrendszeréről, hogy az 1863-as soproni országos dalárünnepélyen többségében német és osztrák dalárdák jelentek meg.⁶⁵

A *Geschichte Oedenburger* alapján szépen kirajzolódik hogy a kétnyelvűség végig jelen volt a Dalfüzér életében. Ugyanez körvonalazódik a primer források kézbevételekor, amikor például a hangversenyek plakátjai magyarul és németül egyaránt ki lettek nyomtatva.

Az 1859. április 3-i első fellépésükön a műsor nagy része német nyelvű volt, ám két magyar népdal is bekerült Altdörfer megzenésítésében. (A Soproni Levéltár már említett gépiratos anyaga említi, hogy kezdettől fogva magyar dalokat is énekeltek.⁶⁶)

Az 1859. november 13-i zászlószentelési ünnepen (melyet Schiller ünnepével kötöttek össze) szintén német nyelvű művek voltak többség, de magyar is felhangzott. És az éljenzések is két nyelven folytak, mint ahogy a köszöntők és tóztok is. A zászlóanya magyarul is köszöntötte az egybegyűlteket, a zászlóra tett szalagon két nyelven szerepel a Soproni Dalfüzér jeligéje.

64 „Az 1830-as 40-es évek elején Magyarország is követte a német példát. A hazai dalármozgalom bölcsője a nyugati megyék nagy városai; Győr, Pécs, Pozsony, Sopron, Veszprém stb. volt.” Fazekas, 6. „Művelődéstörténeti tény, hogy a dalosegyesületek őshazája a németajku föld. Mint idősb Ábrányi Kornél írja egyik zenetörténeti munkájában: specifikus német találmány ez még a 18-ik század végéről. Olyan egyszerű az: rámutatnom a térképre, s szemmel láthatólag bizonyitanom, hogy ennek a szellemnek a leveztető csatornája Magyarországra csakis a túl a dunai kulturpontok: Pozsony, Sopron, Pécs voltak. Ezekbe a városokba ömlött akkortájt a német iparos-elem, a »kulturában utazók« légiója.” HAKSCH Lajos: *A negyvenéves pécsi dalárda története (1862–1902)* (Pécs: Taizs József, 1902), 1. Egybecseng ezzel Ábrányi feljegyzése, miszerint már a 18. század végén alakultak olyan énekegyletek melyek szórakozásképpen adtak elő templomi és világi célból, és ezek olyan helyeken fordultak elő, ahol németajkúak voltak többségben. „Arról is szólnak a haza műtörténelmi följegyzések, hogy egyes városokban, hol a németajku lakosság volt többségben, részint közművelődési, részint társaulás és nemesebb szórakozás szempontjából már a 18-ik század végén s a 19-ik század elején énekegyletek alakultak s a műéneklést rendszeresen művelték templomi s világi célból. Pozsony, Pest, Buda, Kassa, Pécs, Soprony, Temesvár voltak erészben a kezdeményezők, persze német nyelven és szellemben.” ÁBRÁNYI Kornél: *A magyar zene a 19-ik században* (Budapest: Pannonia nyomda, 1900), 149. Vö. ÁBRÁNYI Kornél: *Az orsz. m. daláregyesület negyedszázados története 1867-től 1892-ig* (Budapest: Orsz. Magy. Daláregyesület, 1892), 8.

65 Megjelent dalárdák: Pozsony, Győr, Kőszeg, Kismarton, Szombathely, Nagyszombat és Pinkafő. Bécsből a Wiener Männergesangvereine, Sängerbund, Biedersinn, Frohsinn (Fünfhaus), Gesangvereine Ottaring, majd a Wiener-Neustadt, Neunkirchen, Baden, Ebenfurth, Gloggnitz, Rindberg (Mürzthaler Sängerbund). Lásd az ünnepélyre készült műsorfüzetet. Forrás: Soproni Múzeum Aprónyomtatványtár 86.32.1.

66 „Mint hogy műsoraiban magyar férfikarok is szerepeltek /Altdörfer népdalátíratái/, amelyek a magyar férfikarirodalom első termékei közé tartoztak, működését bizalmatlansággal figyelte a minden társadalmi megmozdulásban konspirációt sejtő Bach-rendőrzés, úgy hogy 1860-ban a budapesti helytartónács a soproni rendőrfőnök személyében kormánybiztost nevezett ki az egyesület ellenőrzésére, akinek kötelessége volt az egyesület gyűlésein, rendezésein személyesen ellenőrizni a Dalfüzér működését.” MNL GYMS X.56. „A 75 éves Dalfüzér fontosabb eseményei”

Az 1862-es pötschingeni kirándulás részletezésekor Polster – kissé költőien – leírja, ahogy az énekes szívek egymásra találtak. A magyar és német énekesek testvérré válása végbement, mint ahogy valaki egy tószóban is megfogalmazta: „A közeli határ az énekesek számára semmilyen más jelentősége nincs, minthogy arra bátorítsa az énekeseket, hogy kölcsönösen előrehaladjanak az otthonosság felé, a jónak és szépnek ápolása, harmónia szeretetben, amely nem ismeri a nemzetek közötti különbséget, az életnek a harmóniájává váljon.” Az ünnepély a csúcspontját akkor érte el, amikor Király *Zum Verbrüderungsfeste* című költeményét előadták, majd több száz példányban a tömegben kiosztották. A költemény arról szól, hogy egykor a két nép ellentétben állt egymással, most azonban közösségben van egymással.

Rendkívül tanulságos Johann Karl Schuster naplóbejegyzése az 1863-as dalártalálkozóról, amelyet fordításban Hárs közölt egy tanulmányban.

„A Soproni Dalfüzér kezdeményezésére gyülekezett össze falaink között 19 férfidalkör Ausztriából és Magyarországról, hogy részt vállaljanak a nagy és első dalos ünnepből, amelynek *meg kellett alapoznia az egész Monarchia nemzetiségeinek egyvetértését és testvériségét*. A kedélyesség, a társasági élet, a dal és az élet közötti harmónia, a Soproni Dalfüzér jelmondata szerint valósult meg.” (kiemelés tőlem) Később ezt írja: „Hogy voltak magyar pohárköszöntők is, és jóleső összhangban keveredett testvériesen Éljen és Hoch, erre nem kell külön emlékeztetni.”⁶⁷

Végül hozzátesszi:

„Éppen úgy fejezte ki magát Király úr, rövid, de meleg érzülettel magyarul, miközben a Dalfüzér egészen fennkölt ünnepélyességgel zendített rá az avatódalra. Befejezésül német imát énekeltek, mire sok Éljen és Lebe hoch következett, közben több kis mozsárból üdvlövések ropogtak. [...] Nem hiányoztak a pohárköszöntők, amelyekben a német és a hazai tájakon élő minden dalos testvér közötti örök testvériséget fejtegették.”⁶⁸

Boronkai Szabolcs Király Józsefről írott tanulmányában a következőket jegyzi meg:

A dalegyletek alapítása tipikus kispolgári jelenség a múlt század második felének német városaiban, így a »Dalfüzér« is hamar társakra talált, főleg a szomszédos Ausztria kisvárosainak kórusaiban. Kölcsönösen meglátogatták egymást, vagy éppen közös dalos ünnepeket rendeztek, pl. 1862-ben Sava-nyútkúton, ahol a bécsújhelyi és az ebenfurti egylet találkozott a sopronival. *Király versben köszöntötte az eseményt, melyből világosan kiderül, hogy nyelve ellenére a „Dalfüzér”-t magyar egyesületnek tartotta:*

Magyaren Deutsche eilt zum Schwur,
Ein Himmel segnet eure Flur;
Ein Fürst und ein Bestreben,
D'rum heb' ich fs dritte Glas empor,
Es juble laut der Sängerschor Das Vaterland soll leben!!

[...] A városi lakosság jó része német anyanyelvű, erőszakos magyarosító törekvés nincs. Ennek - és Ausztria közelségének - ellenére a polgárság magát tudatosan magyarnak vallja. Az ide érkező magyar anyanyelvű tanár németül versel, de anélkül, hogy ez magyar identitástudatát megzavarná. Sopron és Bécsújhely egymáshoz közel élő, azonos dialektust beszélő, hasonló dalokat éneklő polgárai számára egyértelmű az egyik magyarsága és a másik német volta.”⁶⁹

67 HÁRS József: „Hogyan kapott nevet és emlékkövet a Dalos-hegy? Johann Karl Schuster feljegyzései”, *VÁRbely* (Sopron, 2009), 168.

68 Uott, 172.

69 BORONKAI *Király*, 358sk. Kiemelés tőlem.

Boronkai hozzáteszi, hogy a leginkább németül verselő Király mindig magyarnak vallotta magát. Ez is világosan alátámasztja azt, mennyire helytelen, amikor utólagos visszavetítéssel, amikor mai nemzetfogalmak szerint gondolkodunk a nyelvi kérdésről, és úgy próbáljuk interpretálni a múltat.

Az 1859-es zászlószentelés leírásából tudjuk, hogy a zászlón németül szerepelt az egyesület jeligéje, de a zászlóanya által rátett szalag egyik oldalán az Artner család címere volt, rajta a jelige magyarul („Életben és halálban egyesülünk”), a másik oldalon a „Soproni Dalfüzér” szöveg, szintén magyarul. Ezek természetesen megfértek egymás mellett, senki nem kereste ezekben a nemzeti kérdést vagy konfliktust. Természetes volt egy Ausztria mellett fekvő magyarországi városban, ahol a lakosság jelentős része német anyanyelvű.⁷⁰

---

70 Nem mindenütt volt ez ennyire természetesen, van rá példa többek között a fővárosból.

A Dalfüzér / *Liederkranz* repertoárja a fennmaradt források (plakátok, műsorok) alapján. A leírás az eredeti írásmódot követi.

Rövidítések: SM = Soproni Múzeum, SM A = Soproni Múzeum Aprónyomtatványtár

Dalárda	Dátum, helyszín	Esemény, megjegyzés	Műsor	Forrás (nyomda, lelőhely, megjegyzés)
Männer-Gesangs-Vereine in Oedenburg	[ceruzás bejegyzés: 1850?]	Gesangs Production, obgehalten im städtischen Casino saale von dem Männer-Gesangs-Vereine in Oedenburg unter gesälliger Mitwirfung der Fräulein Hermine Schmidt, Emilie Schmidt und Sophie Rohauth	Mein Vaterland, von T. Kunfel. Jagdlied, von K. Gräber. Das Stell dich ein, von Donizetti, gesungen von Fräulein Hermine Schmidt. Chor, aus der Oper: Jessonda, von L. Spohr. Was willst du mehr? Duett von Donizetti, gesungen von Fräulein hermine und Emilie Schmidt. A, B, C, von Zöllner. An Adelheid, von G. Wichtl. Du siehst mich an, Lied mit Brummstimmen gesungen von herrn Czegfá und chor. Wunder, von Kreutzer. Die Zigeunerin, von Donizetti gesungen von Fräulein Sophie Kohauth. Der Philister, von Reithardt. Der Schmiedt, von L. Kreutzer.	SM A 2012.47.I.
Der Ödenburger Männergesang Verein	1850. märz 10.	[...] grossen casino saale [...] Vormittags eine Production des hiesigen Männer-Gesang-Vereines statt, deren Rein-Ertrag den durch die Ueberschwemmung verunglückten Bewohnern Raabs	(I.Abteilung) Winterlied von Fr. Täglichsbeck, gesungen von dem Männergesang Verein. Das Versprechen Canzonetta, von J. Rossini, gesungen von Fräulein Ilka Kaiser. Transkription für das Pianoforte aus der Oper: Norma, von Kullaf, gespielt von FrI. M. Sörgel.	Samuel Lencks Buchdruckerei. SM A 2012.42.I.

		zugewendet wird.	<p>Der Jäger und sein Lieb, Quartett, von Pohlenz, gesungen von den Herren Eder, Zegfa, Nuffer und Schebesta</p> <p>Frühlingslied, von K. M. von Weber, gesungen von dem Männergesang Verein.</p> <p>Terzett aus der Oper: Die Unbefannte, von Bellini, gesungen von Frl. Sophie Rohauth herren Czegfa und Nuffer.</p> <p>(II.Abteilung)</p> <p>Solenchor, von L. Werner, gesung von dem Männergesang Verein.</p> <p>Grand Caprize für das Pianoforte über Motive aus der Oper: Die Nachtwandlerin v. S. Thalberg, gespielt von hrn. Fr. Sörgel.</p> <p>Duett aus der Oper: Linda di Chamonir von Donizetti gesungen von Frl. Sophie Kohauth und herrn Czegfa.</p> <p>Jägerchor, aus der Oper: Templer und Jüdin, von H. Marschner, gesungen von H. Czegfa, H. Reisinger und dem Männergesang Verein.</p> <p>Arie, aus der Oper: Marie, v. L. Kreutzer, gesungen von Frl. Sophie Kohauth.</p> <p>Der Steckbrief, von Fr. Kücken, gesungen von dem Männergesang Verein.</p>	
Concert des Wiener Sängerbundes	1858. mai 23.	Theater der k. freist. Odenburg. [...] Concert des Wiener Sängerbundes.	<p>Abtheilung</p> <p>Ouverturezur Oper: „Ilka“ von Doppler, vorgetragen von der Kapelle des löbl. f. f. E. G. herzog v. Toscana Dragoner Regiments Kr. 8.</p> <p>Bundeslied, Chor von L. Lenz.</p> <p>Volkslieder von Franz Silcher</p> <p>a, Loreley.</p>	Oedenburg. Druck. von Carl Romwalter. SM 2012.60.1

			<p>b, Untreue.</p> <p>Violinsolo, vorgetragen von herrn Rottes.</p> <p>Ruderlied, chor mit pianoforte begleitung von J. [?]oven.</p> <p>Claviersolo, vorgetragen von Herrn Zinke</p> <p>Sturmbeschwörung, chor von Dürrner.</p> <p>Chor mit Bariton solo, von Konradin Kreuzer.</p> <p>Abtheilung</p> <p>Ouverture zur Oper: „Die Zauberflöte“ von Mozart, vorgetragen von der Kapelle des löbl. f.f. F. G. herzog v. Toscana Dragoner Regiments Kr. 8.</p> <p>Liederfreiheit, Chor von H. C. Marschner.</p> <p>Morgenwanderung, chor mit Pianoforte Begleitung von H. Offer.</p> <p>Violoncell Solo, vorgetragen von herrn Uffmann.</p> <p>Gebet vor der Schlacht. Chor von A. M. Stroch.</p> <p>Potpourri für zwei Physharmonika, vorgetragen von den herren Zinke und Köppelhofer.</p> <p>Schifferlied, Chor von Eckert.</p> <p>Soldaten Abschied, Chor von Stern.</p>	
heisige evang. kirchensängerchor	1858. november 14.	Einladung zu den gesangvorträgen, welche der heisige evang. kirchensängerchor Sonntag den 14 november 1858. im hörsaale des evang Obergymnasium halten wird.	<p>Morgengruss. Männerchor von Abt.</p> <p>Die Wasserfahrt. Männerstimmen – von Mendelssohn Bartholdy.</p> <p>Herbstlied. Duett für 2 Männerstimmen – von Mendelssohn Bartholdy.</p> <p>Im Freien. Chor für gemischte Stimmen von Mendelssohn Bartholdy.</p> <p>Wo möcht' ich sein? – Männerchor von Zöllner.</p>	Druck. von Carl Romwalter SM A 2012.63.1

			<p>Es blühet ein Blümchen. Lied für Sopranstimmen – von Abt.</p> <p>Das freundlichste Dreigestirn. Männerchor von C. Altdörfer.</p> <p>a, Jegenyefa tetejébe. Ungarische Volkslieder, für den Männerchor arrang. von C. Altdörfer.</p> <p>b, Simonyban van a malom. Ungarische Volkslieder, für den Männerchor arrang. von C. Altdörfer.</p> <p>Vögleins Mutterliebe. Lied für eine Sopranstimme – von Storch.</p> <p>Müller's Wanderluft, Männerchor von Zöllner.</p> <p>Abschied vom Tannenwald. Lied für gemischten Chor von Offer.</p> <p>Marschlied für den Männerchor – von Kunze.</p>	
Oedenburger Musikverein's	1858. december 23.	Concert des Oedenburger Musikverein's	<p>Ouverture zur Oper „Die Ballnacht“ von Auber.</p> <p>Chor für Männerstimmen aus der Oper: „Die Zäuberflöte“ von Mozart.</p> <p>Chor aus „Euryanthe“ von C. M. v. Weber.</p> <p>Finale aus der Oper: 'Lucrezia Borgia" Concertstück für das Pianoforte von Gloria.</p> <p>„Wallisischer Schillergesang" Männerchor von B. Echädel[?]</p> <p>Ouverture zur Oper: „Das Nachtlager in Granada“ von C. Kreutzer.</p> <p>„Das Zigeunerleben" Chor für Männerstimmen von R. Schumann.</p> <p>Frühlingschor aus den Oratorium: „Die Jahreszeiten+ von J. Haydn.</p> <p>a, „Loreley" Volkslied für Männerstimmen von</p>	Oedenburg Druck. von Carl Romwalter SM A 2012.65.1

			Eilcher[?] b, Abschied von Walde" Männerchor von Offer. „Preghiera" (Gebet) nell' opera: „Mosé in Egitto" dal Maestro Giacomo Rossini.	
Oedenburger Musikverein's.	1859. märz 25.	Concert des Oedenburger Musikverein's.	Overture zu „Egmont" von L. v. Beethoven. „Allein" Lied für eine Singstimme von Stroch. a, „Die Nacht" von F. Abt. Chöre für Männerstimmen. b, „Wiederspuch" von Fr. Schubert. Chöre für Männerstimmen. Hochzeitsmarsch aus der Musik zum „Sommernachtstraum" von Felix Mendelssohn-Bartholdy. „Gewitterchor" aus den Jahreszeiten von J. Hayden. Ouverture zu den „Hebriden" (Fingalshöhle) von F. Mendelssohn-Bartholdy. a, „O bitt' euch liebe Vögelein" von F. Gumbert. b, Schzimmerlied" von H. Proch. Lieder für eine Singstimme. „Der frohe Wandersmann" Chor für Männerstimmen von F. Mendelssohn-Bartholdy. a, „Beim Feste" Lieder von F. Gernerth, gesungen Ed. Haimer. b, „Der Invalide" Lieder von F. Gernerth, gesungen Ed. Haimer. Einzugschor aus der Oper: „Tännhäuser" von Richard Wagner.	Oedenburg Druck. von Carl Romwalter SM A 2012.66.I.
Neuhofe unter Mitwirkung des Gesangvereines	1859. juli 24.	Neuhofe unter Mitwirkung des Gesangvereines	Bergmannslied, von Rücfen, mit Begleitung der Musikkapelle Frohe Botschas, chor mit Instrumental Begleitung von	Druck von Adolf Reichard in Oedenburg

„Liederkrantz”		„Liederkrantz” und der Musikkapelle des f. f. Erbgrossherzog v. Toskana Dragoner Regiments ein grosses Garten Fest mit glänzender Illumination, Luftballon und Schluss-Feuerwerk	Kreutzer Volkslieder Der Jäger Abschied, Chor mit instrumental Begleitung von F. Mendelssohn Bartholdy	SM 2012.68.I
„Liederkrantz”	1860. mai 6.	Programm zu der Liedertafel, welche der Gesang.Verein „Liederkrantz” Sonntag den 6. Mai 1860, Abends 8 Uhr in den Isepp’schen Localitäten ausser dem Wiener-Thore abhalten wird.	Frühlingslied, von C. M. von Weber. Wasserfahrt, von H. Weidt. Haidenröslein, von H. Werner Ungarische Volkslieder. Munterer Bach, von F. Abt. „Muhamed” von Hermes. Röslein im Walde, von Fischer. Liedesfreiheit, von H. Marschner. Der Schüchterne Josef, von A. Schäffer. Trinklied im Frühling, von C. Runtze. a, Ungarisches VVolkslied b, Englischs Volkslied Marsch, von F. Abt.	Druck von Adolf Reichard in Oedenburg SM A 2012.76.I
„Liederkrantz”	1860. október 21.	Wird der hiesige Gesangverein „Liederkrantz” in den Isepp’schen Localitäten seine zweite diessährige Liedertafel abhalten	Der Sängerbund, von Jos. Panny. Jagdlid, von Winter. A’ beteg leány, Egressi Benitöl Die Schildmacht, von Jos. Schulz. Volkslied, von B. Hama.	Druck von Adolf Reichard in Oedenburg SM A 2012.79.I.

			<p>[Mein Eramen?], von A. Elmenreich.</p> <p>Magyar népdalok.</p> <p>Antreur, Volkslied.</p> <p>Die jungen Musikanten, von Osw. Lorenz.</p> <p>Der Kaffeeklatsch, von Friedrich Kuntze.</p>	
helybeli [soproni] Dalfüzér/ „Liederkranz”	1861. márc. 17.	<p>Sopron, az Isepp-féle helyiségekben</p> <p>Sopron. Az 1861. évi Marcius 17-dikén 7 órakor a helybeli Dalfüzér által az Isepp-féle helyiségekben tartandó Dalkör műsorozata. // Oedenburg.</p> <p>Programm zu der Liedertafel, welche der Gesangverein „Liederkranz” Sonntag de 17. März 1861 Abends 7 Uhr in den Isepp'schen Lokalitäten abhalten wird.</p>	<p>1, „Honfidal”, zenéje Nagy Józseftől.</p> <p>2, „Wassentanz”, Männerchor von Conrad Kreuzer.</p> <p>3, a, „Scheiden”, B, „Das Klosterfräulein”, Volkslieder von Fr. Silcher.</p> <p>4, „Olyan a te dalod...”, férfikar Huber Károlytól.</p> <p>5, „Jagdlied.”</p> <p>6, „Magyar népdalok.”</p> <p>7, „Lob des Tokayers”, Lied von Fr. Schubert, für Männerchor eingerichtet von Chr. A.</p> <p>8, a, „Zum Walde”, Volkslied. b, „Wunsch”, Lied für Männerstimmen von Chr. Altdörfer.</p> <p>9, „Csatadal”, férfikar Kückentől.</p> <p>10, „Muhamed”, Männerchor von Eduard Hermes.</p>	<p>Műsorlap, 1861. márc. 17.</p> <p>Druck von Adolf Reichard in Oedenburg.</p> <p>Nyelv: magyar, német</p> <p>SM A. 2012.81.2</p>
helybeli [soproni] „Dalfüzér”/ „Liederkranz”	1861. júl. 7.	<p>Sopron, a „magyar királyhozi” vendégfogadó kertjében</p> <p>Sopron. Az 1861. évi Julius 7-dikén 8 órakor a helybeli „Dalfüzér” által a „magyar királyhozi” vendégfogadó kertjében tartandó Dalkör műsorozata. // Oedenburg. Programm zu der am 7. Juli 1861</p>	<p>1, „Wanderlied”, Männerchor von Friedr. Kunze.</p> <p>2, „Olyan a te dalod...”, férfikar Huber Károlytól.</p> <p>3, „Lebewohl”, Lied für Männerstimmen von W. Dunker.</p> <p>4, „Nem engedik azt az egek...”, népdal férfikarra.</p> <p>5, „Liebe und Wein”, Männerchor von Karl Kunze.</p> <p>6, „An das spröde Herz”, Volkslied für Männerstimmen von V. Hamma.</p> <p>7, a, „Te vagy, barna kis lány...”, b, „Bimbóból lesz a pi-</p>	<p>Műsorlap, 1861. júl. 7.</p> <p>Nyomatott Reichard Adolf-nál.</p> <p>Nyelv: magyar, német.</p> <p>SM A. 2012.81.1</p>

		Abends 8 Uhr im Garten des Gasthofes „zum König von Ungarn“ abzuhaltenden Liedertafel des hiesigen „Liederkranzes”. „Jegyzet. Nem kedvező időjárás esetében, - a dalkör Julius 8-dikán tartatik.”	ros rózsza...”, népdalok férfikarra. 8, „Soldatenlied” für Männerstimmen von A. Elmenreich. 9, „Rákóczy-Induló”, férfihangokra alkalmazta Engeszer. 10, „Wein-Galopp” für den Männerchor von Karl Kunze.	
helybeli [soproni] „Dalfüzér”/ „Liederkranz”	1862. ápr. 6.	Sopron, az Isepp-féle helyiségekben Sopron. Az 1862. évi Április 6-dikán este ½ 8 órakor a helybeli „Dalfüzér” által az az Isepp-féle helyiségekben tartandó Dalkör műsorozata. // Oedenburg. Programm zu der Liedertafel, welche der Gesangverein „Liederkranz” Sonntag 6. April 1862 Abends ½ 8 Uhr in den Isepp’schen Lokalitäten abhalten wird.	1, Wanderlied, Männerchor von C. Kunze. 2, „Juhász legény”, „Káka tövén”[,] magyar népdalok férfikarra. 3, „Drei Gläser”, Männerchor von C. L. Fischer. 4, „Te vagy, barna kis lány”, „Bimbóból lesz a piros rózsza”, népdalok. 5, „Das Gucken”, Männerchor von C. Conradin. 6, „Vorsicht”, Männerchor von F. Möhring. 7, „Wenn ich die Blümlein schau”, Abschied. Volklieder von B. Hamma. 8, „Szár az ágon vad gerlicze,” „Virágos a fa teteje,” „Lám megmondtam tegnap este.” népdalok. 9, „Reiterlied”, Männerchor von J. Otto. 10, „Abschiedtafel”, Männerchor von Mendelssohn.	Műsorlap, 1862. ápr. 6. Druck von Adolf Reichard in Oedenburg. Nyelv: magyar, német SM A 2012.84.13
helybeli [soproni] „Dalfüzér”/ „Liederkranz”	1862. jún. 22.	Sopron, az evang. főtanoda termében Sopron. Az 1862. évi Junius 22-én este 8 órakor a helybeli „Dalfüzér” által az evang. főtanoda termében tartandó hangver-	I Der Frühling; Cantate, gedichtet von Denzel, in Musik gesetzt von J. G. Frech. Erste Abtheilung: 1, Einleitung und Chor.	Műsorlap, 1862. jún. 22. Druck von A. Reichard in Oedenburg. Nyelv, magyar, német SM A 2012.84.1.

		seny műsorozata. // Oedenburg. Programm zu dem am 22. Juni 1862 Abends 8 Uhr im Saale des ev. Obergymnasiums abzuhaltenden Concert des hiesigen „Liederkranzes.“	<p>2, Recitativ für Tenor.</p> <p>3, Chor mit Soli's.</p> <p>4, Baß- und Tenor-Solo und Chor.</p> <p>5, Sopran-Arie.</p> <p>6, Duett für Sopran und Tenor und Schlußchor.</p> <p>II</p> <p>1, a, Nachtlid für Männerstimmen, componist von Conradin Kreuzer.</p> <p>b, „Édes hazám...“; dal férfikarra.</p> <p>2, Grupp; zweistimmiges Lied für Sopranstimmen mit Clavierbegleitung von Mendelssohn-Bartholdy.</p> <p>3, Das Gewitter; Männerchor von W. A. Mozart.</p> <p>4, a, „Óh ha én azt tudhatnám...“[,] „Szeretlek galambom...“[,] magyar dalok, zene Bognár Ignáctól.</p> <p>b, Der Liebesbote; Lied für Sopran mit Clavierbegleitung von C. Pfeffer.</p> <p>5, Sonate für Violine und Pianoforte von L. van Beethoven.</p> <p>6, Reiterlied; Männerchor von Jul. Otto.</p>	
helybeli [soproni] „Dalfűzér“/ „Liederkranz“	1862. dec. 28.	Sopron, az evang. fűtanoda teremében Sopron. Az 1862. évi December 28-án este 5 órakor a helybeli „Dalfűzér“ által az evang. fűtanoda teremében tartandó hangverseny műsorozata. // Oedenburg. Programm zu	<p>1, Hymnus, kar vegyes hangokra Erkel Ferencztől.</p> <p>2, a, Das Veilchen; Lied für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung von Mozart.</p> <p>b, Herbstlied für zwei Sopranstimmen von Mendelssohn-Bartholdy,</p> <p>3, a, Jägerlied; Männerchöre von Franz Abt.</p> <p>b, Weihegesang; Männerchöre von Franz Abt.</p>	Műsorlap, 1862. dec. 28. Druck von Adolf Reichard in Oedenburg Nyelv: magyar-német SM A 2012.84.I.

		dem am Sonntag 28. Dezember 1863 Abends 5 Uhr im Saale des evang. Obergymnasiums abzuhaltenden Concert des hiesigen „Liederkranzes.“	<p>4, a, Mutterseelenallein; von C. Braun, Lieder für den gemischten Chor.</p> <p>b, Wort und Gesang; von Fr. Baumann, Lieder für den gemischten Chor.</p> <p>5, a, „Bleib bei mir“; Lied für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung von Franz Abt.</p> <p>b, Magyar népdalok Sopranra[!] zongora kísérettel.</p> <p>6, Piratengesang; Männerchor von Jul. Otto.</p> <p>7, a, Trennung; Chöre für gemischte Stimmen von Mendelssohn-Bartholdy.</p> <p>b, Im Walde; Chöre für gemischte Stimmen von Mendelssohn-Bartholdy.</p> <p>8, a, Volkslied für Männerstimmen von R. Volkmann.</p> <p>b, Magyar népdalok férfikarra Egressy Bénitől.</p> <p>9, „Drum, wenn ein Herz du hast gesunden“; Walzer-Rondo für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung von Ferd. Gumbert.</p> <p>10, Huszarenlied; Mannerchor von Chr. Altdörfer.</p>	
helybeli [soproni] „Dalfüzér“/ „Liederkranz“	1863. jún. 14.	<p>Sopron, az ev. főtanoda termében</p> <p>Sopron. Az 1863. évi Junius 14-én este 8 órakor a helybeli „Dalfüzér“ által az ev. főtanoda teremében tartandó hangverseny műsorozata. // Oedenburg. Programm zu dem am 14. Juni 1863 Abends 8 Uhr im Saale des ev. Obergymnasiums abzuhaltenden Concert</p>	<p>1, Tenor-Solo und Chor aus dem 95. Psalm von Mendelssohn.</p> <p>2, Magyar népdal férfikarra A.-tól.</p> <p>3, Der Zuave, Lied für eine Baßstimme mit Clavierbegleitung von J. Hopp.</p> <p>4, a, „Zur Schlummerzeit“, Lied von Graben-Hoffmann[,] für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung.</p> <p>b, „Hull a levél“, magyar népdal[,]für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung.</p> <p>5, Eine Maiennacht, Chor mit Tenor-Solo von Fr. Abt.</p>	<p>Műsorlap, 1863. jún. 14. Druck von Adolf Reichard in Oedenburg</p> <p>Nyelv: magyar, német.</p> <p>SM A 2012.87.1</p>

		des hiesigen „Liederkranzes.”	<p>6, Sonntagsmorgen, zweistimmiges Lied für Sopranstimme[,] von Mendelssohn.</p> <p>7, Andenken, Chor für gemischte Stimmen[,] von Mendelssohn.</p> <p>8, Keserű serleg. férfikar Mosonyi Mihálytól.</p> <p>9, a, Der Engel, Lied von Warlamoff. für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung.</p> <p>b, „Azt gondolom, eső esik”, magyar népdal Bognár Ignáctól[.]für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung.</p> <p>10, Zum Walde, Männerchor mit Begleitung von vier Waldhörnern von J. Herbeck.</p>	
helyh. [soproni] „Dalfüzér” énekegylet kis-martoni dalárda	1863. okt. 11.	<p>Városi színház Sopronban</p> <p>Hangverseny az alföldi szükölködők javára a t. cz. műkedvelők u. m. Hajnik Irene, Krausz Katalin, Müller Emilia, Nérei Paulina kisasszonyok, - Lehr Zsiga, Máyer Gyula, Koren Pál urak, a kis-martoni dalárda és az e czélra megengedett, Swoboda T. karmester úr által vezényelt cs. kir. Gróf Stadion-féle vértés-ezred zenekarának szives közreműködésével rendezve a helyh. „Dalfüzér” énekegylet által.</p> <p>//Concert zu Gunsten der Nothleidenden in Nieder-Ungarn...</p>	<p>I</p> <p>1, Overture zur Oper: „Der Freischütz” von C.M.v. Weeber[!]; vorgetragen von der Musikkapelle. Ezután: Bevezető szavalmány; szerző's előadja Lehr Zsiga ur.</p> <p>2, Die Nacht, Chor von Franz Schubert; vorgetragen von der Gesangvereinen.</p> <p>3, Virradóra..., magyar népdal, előadja a dalárda.</p> <p>4, Allegro du Grand septette par Louis Beethoven; für das Pianoforte zu 4 Händen, vorgetragen von Frl. Pauline Nérei und Hrn. Julius v. Máyer.</p> <p>5, Abendlied für eine Sopranstimme mit Clavierbegleitung von J. Blumenthal, vorgetr. von Frl. Cath. Krausz.</p> <p>6, Tihany ostroma, kar zene kísérettel Thern Károlytól; előadja a dalárda és zenekar.</p> <p>II</p> <p>7, Des Kriegers Gebet, Männerchor mit Blechmusikbegleitung von Franz Lachner; Gesangverein und Musikkapelle.</p>	<p>Plakát műsorral, 1863. okt. 11.</p> <p>Nyomatott Sopronban Romwalter Károlynál.</p> <p>Nyelv: magyar-német</p> <p>SM A 2012.90.1-2</p>

			<p>8, Hochzeitmarsch aus „Sommernachtstraum” von Mendelssohn-Bartholdy, Arrangement für 2 Pianoforte zu 8 Händen, vorgetragen von Frl. Irene v. Hajnik, Frl. Emilie Müller, Herrn Julius v. Máyer und Herrn Paul Koren.</p> <p>9, Ki vagyok én? magyar népdal; a dalárdák.</p> <p>10, Italienischer Salat, Chor mit Tenor-Solo von Richard Genée; Gesangverein.</p> <p>11, Azt gondolom az ég borús..., magyar dal zongora kísérettel Egressy Bénitől, előadja Krauss Katalin kisasszony.</p> <p>12, Bergmannslied, Chor mit Blechmusik-Begleitung von Friedr. Kücken; Gesangvereine und Musikkapelle.</p>	
soproni „Dalfűzer”	1863. okt. 11.	soproni-városi színház Program und Liedertexte zum Concert im städt. Theater zu Oedenburg// A soproni városi színházban 1863 évi Oktober 11-én tartandó hangverseny műsorozata a dalszövegekkel.	<p>1, Ouverture zur Oper: „Der Freischütz” von C. M.v. Weeber[!]. (Musikkapelle). Ezután: Bevezető szavalmány; szerző s előadja Lehr Zsiga ur.</p> <p>2, Die Nacht. Chor von Franz Schubert. (Gesangvereinen).</p> <p>3, Virradóra...; magyar népdal. (Dalfűzer).</p> <p>4, Allegro du Grand septette par Louis Beethoven; für das Pianoforte zu 4 Händen. (Frl. Pauline Nérei und Hr. Julius v. Máyer).</p> <p>5, Abendlied mit Clavierbegleitung von J. Blumenthal. (Frl. Katharina Krausz).</p> <p>6, Tihany ostroma, kar zene kísérettel Thern Károlytól. (A dalárdák és a zenekar.)</p> <p>II</p> <p>7, Des Kriegers Gebet, Männerchor mit Blechmusik-Begleitung von Franz Lachner (Gesangverein und Musikkapelle).</p> <p>8, Hochzeitmarsch aus „Sommernachtstraum” von</p>	<p>1863. okt. 11. Műsor dalszövegekkel</p> <p>Nyelv: német, magyar</p> <p>Oedenburg Druck von Carl Romwalter</p> <p>SM A. 2012.90.2</p>

			<p>Mendelssohn-Bartholdy, Arrangement für 2 Pianoforte zu 8 Händen, vorgetragen von Frl. Irene v. Hajnik, Frl. Emilie Müller, Herrn Julius v. Máyer und Herrn Paul Koren.</p> <p>9, Ki vagyok én? magyar népdal. (A dalárdák).</p> <p>10, Italienischer Salat, Chor mit Tenor-Solo von Richard Genée. (Gesangverein).</p> <p>11, Azt gondolom az ég borús...; magyar dal zongora kísérettel Egressy Bénitől (Krausz Katalin kisasszony).</p> <p>12, Bergmannslied, Chor mit Blechmusik-Begleitung von Friedr. Kücken. (Gesangvereine und Musikkapelle).</p>	
„Liederkranz”	1864. márc. 28.	<p>sopron-városi színház</p> <p>Programm and Liederdexte[!] zum Wohlthätigkeits-Concert des „Liederkranzes” im städt. Theater zu Oedenburg. // A sopron-városi színházban 1864-évi Marcius 28-án tartandó jótékony-hangverseny műsorozata dalszövegekkel.</p>	<p>1, Introduction aus der Oper: „Norma” von Bellini. (Musikkapelle).</p> <p>2, Vineta; Männerchor von Franz Abt. (Gesangverein). [szöveg alatt:] Joz. Seiler</p> <p>3, Gute Nacht; Lied für eine Singstimme mit Clavierbegleitung von Franz Abt. (Fräulein Theresia Pekowitsch).</p> <p>4, Szántó legény dala; férfikar Altdörfer K.-tól. (Dalárda). [szöveg alatt:] Czuczor</p> <p>5, Mutterseelen allein; Lied für Männerstimmen von Pfr. Braun. (Gesangverein).</p> <p>6, Der Erlkönig; Ballade für eine Singstimme mit Clavierbegleitung von Franz Schubert. (Herr Alexander Wrchovszky).</p> <p>7, Tihany ostroma; kar, zene-kisérettel Thern Károlytól. (Dalárda és zenekar).</p> <p>8, Musikalische Streifzüge; Potpourri von Th. Swoboda. (Musikkapelle).</p> <p>9, Lied des gesungenen Jägers; componirt von Franz</p>	<p>Műsor dalszövegekkel, 1864. márc. 28.</p> <p>Druck von Adolf Reichard in Oedenburg.</p> <p>Nyelv: német, magyar.</p> <p>SM: A.2012.92.2</p>

			<p>Schubert. (Herr Mathias Neuberger).</p> <p>10, „Ez a világ a milyen nagy”; magyar népdal férfikarra Egressi Benitől. (Dalárda).</p> <p>11, Auf Verlangen: Italienischer Salat; Chor mit Tenor-Solo von Richard Genée.</p> <p>12, A kesergő leány; dal zongora kísérettel Kovács Endrétől. (Pekowitsch Terézia kisasszony).</p> <p>13, a, Nocturne (Fis-dur) für das Pianoforte von F. Chopin. (Herr Rudolf Altschul).</p> <p>b, Magyar Rhapsodia zongorára Liszt Ferencztől. (Herr Rudolf Altschul).</p> <p>14, Die nächtliche Heerschau; Ballade für Männerstimmen mit Orchesterbegleitung von E. Titl. (Gesangverein und Musikkapelle). [a szöveg alatt: Freiherr von Zedlitz.]</p>	
a helybeli „Dalfűzér”/”Liederkrantz”	1864. jún. 18. Sopron, a „magyar királyhozi” vendégfogadó kertjében	<p>A helybeli „Dalfűzér” Dalkör műsorozata// Liedertafel des Gesangvereines „Liederkrantz”</p> <p>Jegyzet: [esőnap] jún. 19.</p> <p>Figyelmeztetés: a múlt évi első magyarhoni dalárünnepély emlékére a „dalárhegyen” emlékkövet állítanak a szomszéd dalárdákkal, ünnepélyes dalmulatság: jún. 29.</p>	<p>1, Sängers Abendlied. – Franz Abt.</p> <p>2, Befordultam a konyhára. – Magyar népdal.</p> <p>3, Wasserfahrt. – Heinr. Weidt.</p> <p>4, Das A. B. C. – Carl Zöllner.</p> <p>5, Képeddel alszom el. – Magyar népdal.</p> <p>6, Piratengesang. – Jul. Otto.</p> <p>7, Mutterseelenallein. – Pfr. Braun.</p> <p>8, Csillag elég ragyog az égen.</p> <p>9, Das Wiedersehen. – Ferd. Solle.</p> <p>10, Trinklied. – J. P. Gotthard.</p>	<p>Műsorlap, 1864. jún. 18.</p> <p>Druck von Adolf Reichard in Oedenburg.</p> <p>Nyelv: magyar, német.</p> <p>SM A 2012.93.1.</p>
soproni „Dalfűzér-egylet” / hiesige Gesang-Verein	1865. máj. 21. Sopron	<p>Alapítványi ünnepség (Stiftung-Fest) a Liederkrantz bizottságának (Ausschuss des</p>	<p>1, Früh präcis 6 Uhr: Abgang vom Neuhofgarten zum Kastanienwald nächst Wandorf, woselbst die Gründungs-Feier stattfinden wird.</p>	<p>Meghívó, 1865. máj. 21.</p> <p>Nyomatott Reichard Ádolfnál Sopronban.</p>

„Liederkranz”		„Liederkranzes”), tiszteletbeli tagjai és a dalok valamennyi barátja számára	2, Nachmittags 3 Uhr: Zug vom Neuhofgarten zum Spangenberg; daselbst gesellige Unterhaltung durch Gesang und Musik (womit nach Umständen auch ein Tanzvergnügen abwechseln wird. Die Musik wird durch die hiesige National-Kapelle (Munczi Lajos) besorgt.	Nyelv: német SM A 2012.97.1.
soproni „Dalfűzer”	1865. jún. 17.	Soproni „Dalfűzer” Dalköre/ Liedertafel des Oedenburger „Liederkranzes”	1, Eine Maiennacht; Männerchor von Fr. Abt.; Lunecke 2, A vigjáték rendesen; magyar népdal férfikarra 3, Meine Boten; Männerchor von Chr. Altdörfer; Clara Held 4, Verschiedene Ansichten; humoristischer Männerchor von R. Genée 5, Magyar népdal férfikarra [Fakó lovam fel van kantározva] 6, Magyar népdal férfikarra [Befordultam a konyhára] 7, Grubenfahrt; Männerchor von I. Retzer; A. Frankl 8, Schund und Comp.; komischer Männerchor von I. Koch. 9, Magyar népdalok férfikarra [a, Ezt a kerek erdőt járom én; b, „A nyáron jőjjel hozzám galambom...”] 10, Das A. B. C. Männerchor von C. Zöllner	Műsorlap, 1865. jún. 17. kétoldalas Druck von Adolf Reichard in Oedenburg. Nyelv: magyar, német. SM A.2012.92.1
soproni „Dalfűzer-egylet”	1867. július 25. Sopron városi színház	A pesti nemzeti színház tagjainak bucsú előadása [a helybeli „Dalfűzer-egylet” szíves közreműködése mellett.	A csapodár. Vigjáték 3 felv. Irta Sardou, fordította Szerdahelyi. Ea. Szerdahelyi Kálmán vezetése alatt a pesti nemzeti színház tagjaiból alakult szintársulat: Szerdahelyi, Niczkyné Szöllősi Rózsa, Lendvayné, Paulay, Benedek, Sántha, Dulka Sarolta. Thern Károly „Tihany ostroma” daljátékából férfikar, zongora kíséret mellett (1-2. felv. között)	Plakát, 1867. július 25. Nyomatott Reichard Ádolfnál Sopronban. Nyelv: magyar. SM D.75.1.94

			Vuschingtól „Egyveleg” (2-3. felv. között); Ea. „Dalfüzér-egylet”.	
--	--	--	---	--

Az alábbi két fellépés műsora nem primér forrásban maradt fenn.

A Dalfüzér / *Liederkrantz* első fellépésének műsora 1859. április 3-án, délelőtt 11 órakor az evangélikus gimnázium dísztermében (a leírásban a címek az eredeti nyelven vannak):

- Glaube, Liebe Hoffnung – vegyeskari mű, Conr. Kreutzer
- Die Märznacht – férfikar, Conr. Kreutzer
- Frühlingsglaube – tercett szopránra, tenorra és basszusra, zongorakísérette, Chr. Altdörfer
- Mein Wunsch – lied négy férfi hangra, Kunze.
- Thüringisches Volkslied – négy férfi hangra alkalmazva
- Die jungen Musikanten – férfikar, Friedrich Rücken
- Der Traum – dal/lied szopránhangra zongorakísérettel, Hadel
- Der Diebstahl – férfikar, Julius Otto
- O te áldott Kánaán; Ott a réten egy almafa – magyar népdalok férfikarra, Altdörfer
- Wort und Gesang – vegyeskar, Friedrich Bauman
- Bergmannslied – zongorakíséretes férfikari mű, Friedrich Rücken

Megj.: Bár a hangversenyen két vegyeskari mű is elhangzott, valamint további két mű, amely női hangokat is alkalmazott szólístaként, így a 11 műből 4 nem teljesen férfikari volt, de ez nem másítja meg azt, hogy a *Liederkrantz* hangversenyeként tekintünk rá.

Az 1859. novemberi 13-i zászlószentelési ünnep műsora a következő volt (a leírásban a címek az eredeti nyelven vannak):

- I. Zászlószentelés
  - a. Dalfüzér jeligéje
  - b. Weihelied – Király verse és Altdörfer zenéje. Ezt a művet a dalegyesület Anton Ritternek, az egylet védnökének ajánlotta.
  - c. Aufsprache – Király
  - d. Zászló leleplezése
  - e. Zászlóköszöntés/üdvözlés – Altdöfer zenéje
  - f. Zászló feldíszítése a zászlóanya által

- g. „Életben és dalban egyesülünk” – a dalfűzér jelszava, zene Altdörfer, a zászlóanyának ajánlva
- 2. Schiller-űnnep
  - a. „An die Freunde”, megzenésítve
  - b. előadás Schiller fejlődéséről s kultűrtöréneti hatásáról
  - c. vers
  - d. „Das Madchen aus den Freunde”, népdal dallamára énekelték
  - e. Johann Guggen verse Schillerről
  - f. „Megemlékezés Schillerre”, vers
  - g. „Schiller apotheosisa”, Király és Altdörfer
- 3. Liedertafel
  - a. Den Schönen, férfikari mű Reithardtól
  - b. Fahnenlied, a soproni dalfűzér zászlódala, Johann Schranz, Altdörfer
  - c. Macht des Gesanges, férfikari mű, Frech
  - d. Induló, szöveg és zene Király
  - e. Der schűchterne Josef, férfikar, Schaffer
  - f. Lied, Liebe und Wein, férfikar, Zelter
  - g. Der Sångerbund, férfikar
  - h. Der Kopf, férfikar
  - i. Deutsche volkslieder
  - j. Tilchrűckelied, Santner